

# *Economisch-Statistische Berichten*

Benelux

★

*Dr Ir Z. Y. van der Meer*

De woningbouw na twee wereldoorlogen

De situatie na de tweede wereldoorlog

★

*Prof. Mr J. P. A. François*

★

De vijfde zitting van de Commissie voor  
Internationaal Recht (I)

★

*Ir H. Vredeling*

De werkgelegenheid in de zuivelindustrie

★

*Prof. Dr A. Kraal*

Economische kroniek van Indonesië

---

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

38e JAARGANG

No 1901

WOENSDAG 4 November 1953



## KAS-ASSOCIATIE N.V.

SPIJSTRAAT 172

AMSTERDAM

Deposito en  
Rekeningcourant

BETALEN • BEWAREN • BEHEREN

## EERSTE NEDERLANDSCHE

Verzekering-Mij. op het Leven en tegen Invaliditeit N.V.

Aanpassing van ondernemingspensioen-  
en spaarfondsen aan de  
NIEUWE WETTELIJKE BEPALINGEN

Kantoor: Bellevuestraat 2, Dordrecht, Telefoon 01850-5345

### Diversen:

Aangeboden te Laren (N.-H.)  
riant gelegen vrijstaand

## LANDHUIS

bev. 9 kamers, 2 badk., enz.,  
c.v., oliestook en garage, prach-  
tige tuin m. tennisbaan. Dir.  
te aanvaarden.

Br. no. E.S.B. 45-5, Bur.  
v. d. Bl., Postbus 42, Schiedam.

Kon. Ned. Boekdrukkerij  
**H. A. M. ROELANTS**

TE KOOP:

## HERENHUIS Amsterdam-Zuid

1e stand, oliest., 9 kam., enz.  
Ook zeer geschikt voor woning  
en kantoor. f 75000,-. Br. No.  
E.S.B. 45-6, Bur. v. d. Blad,  
Postbus 42, Schiedam.



Frans brood, roomboter,  
2 porties kaas, 1 glas wijn:  
'n klasseke Lunch f 2.40

GEDOEPD VAN 11 UUR TOT 1 UUR 'S NACHTS  
ZONDAGS GESLOTEN - PROPRIETARIS: SANDOR VADAS

## VACATURES

Vooraanstaande uitgeverij van periodieken  
gevestigd in het Westen des lands zoekt

## Assistent van de Directie

met ervaring op het gebied van de exploitatie  
van tijdschriften, in al haar onderdelen.

Vereist worden, i.v.m. het boven-  
staande, een ruime algem. ontwikke-  
ling, commercieel inzicht, duidelijke  
capaciteiten op het gebied van het  
zelfstandig corresponderen, verant-  
woorde fantasie, organisatievermogen:  
leeftijd plm. 30 jaar

Bij gebleken geschiktheid volgt binnen enkele  
jaren aanstelling tot

### CHEF VAN DE EXPLOITATIE

Eigenh. geschreven uitvoerige brieven welke met  
discretie zullen worden behandeld te richten onder  
nr 17219 aan Service Bureau Braun N.V.,  
Nieuwe Binnenweg 175, Rotterdam.



## R. MEES & ZONEN

A° 1720

BANKIERS & ASSURANTIE-MAKELAARS

## ROTTERDAM

AMSTERDAM - 's-GRAVENHAGE  
DELFT - SCHIEDAM - VLAARDINGEN

Makelaars en Taxateurs Vaste Goederen  
Hypotheeken Verzekeringen

HUIZENBEHEER

Makelaarskantoor **LANGEJAN**

VREDEHOFWEG 36 - TEL. 23951 ROTTERDAM

\*\*\* Adverteer in de E.-S.B. \*\*\*

## ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.  
Telefoon 38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam.

Redactie-adres voor België: Dr J. Geluck, Zwijnaardse  
Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.

Abonnementsprijs, franco per post, voor Nederland en de  
Uniegebieden en Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f 26,-,  
overige landen f 28,- per jaar. Abonnementen kunnen  
ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per  
ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 cts.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor  
Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties  
te richten aan de Koninklijke Nederlandsche Boekdrukkerij  
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon  
69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f 0,30 per mm. Contract-tarieven op aan-  
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”  
f 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt  
zich het recht voor om advertenties zonder opgave van  
redenen te weigeren.

## Benelux

De belangstelling, welke in internationale kring bij voortdoring voor het wel en wee van de ontwikkelingsgang van België, Nederland en Luxemburg naar een economische unie bestaat, manifesteert zich thans ook in een doorwrochte studie, welke het Institut National de la Statistique et des Etudes Economiques — onderdeel van het Franse Ministerie van Economische Zaken — hierover onlangs het licht heeft doen zien <sup>1)</sup>: Na het interessante boekwerk, dat Van der Mensbrugge eind 1949 aan de Benelux-problematiek heeft gewijd <sup>2)</sup>, is het hier te bespreken geschrift de tweede in de Franse taal geschreven studie, welke een vrijwel volledig overzicht geeft van hetgeen kort en bondig met Benelux wordt aangeduid. Wij achten het van veel gewicht, dat men zich aldus ook buiten de Nederlandse en Vlaamse kring van de recente algemene Benelux-ontwikkeling op de hoogte kan stellen.

Het boek van Dr Laubie doet weldadig aan; als economisch geschoold deskundige uit een niet-Benelux-land heeft hij afstand genomen van het dagelijkse Benelux-gewoel, waarmede de Nederlandse, Belgische en Luxemburgse belangstellende zich voortdurend ziet geconfronteerd. Laubie streeft er naar de Benelux zowel in zijn wordingsgang als in zijn moeilijkheden en mogelijkheden in grote lijnen te schetsen. Hij komt daarbij tot twee hoofdconclusies, welke in de drie betrokken landen nog wel eens te veel worden vergeten: er is in de Benelux-samenwerking in feite reeds veel meer bereikt dan men in deze landen zelf op grond van de nog op te lossen vraagstukken dikwijls geneigd is te kennen en voort: men dient deze vraagstukken niet alleen te benaderen uit de gezichtshoek en belangensfeer der afzonderlijke Benelux-partners, maar vooral uit die der beoogde Unie als geheel, in welk verband de betekenis van de instelling van hogere Benelux-organen wordt onderstreept.

<sup>1)</sup> Dr Alain Laubie: „Le Benelux”, uitgave van het „Institut National de la Statistique et des Etudes Economiques”. „Presses Universitaire de France”, 1953, 488 blz.

<sup>2)</sup> Dr J. van der Mensbrugge: „Les unions économiques, réalisations et perspectives”. (Institut des Relations Internationales, Bruxelles, 1949).

De onderhavige Franse studie houdt zich aan de hand van een overvloed van cijfers ook nauwgezet bezig met de verschillende deelproblemen. Allereerst wordt de demografische ontwikkeling in Nederland en België aan een onderzoek onderworpen. Hierna volgt een gedetailleerde studie van de agrarische verhoudingen tussen de Benelux-landen. De volgende hoofdstukken behandelen de industriële, de verkeers- en de handelssector. Aan de financiële en monetaire verhoudingen wordt eveneens ruime aandacht besteed, terwijl tevens vele bladzijden gewijd zijn aan de vraagstukken van prijzen, van lonen en sociale voorzieningen, alsmede aan die der investeringen.

De auteur behandelt in een volgend deel van zijn boek de aan de Benelux-ontwikkeling ten grondslag liggende overeenkomst van September 1944 en bespreekt hierna — mede aan de hand van de verschillende officiële protocollen — de resultaten van de diverse Benelux-ministersconferenties, waarvan de samenkomst in October 1952 te Knocke nog een plaats in zijn studie vindt.

Op basis van het vele materiaal, dat Dr Laubie aldus op systematische wijze voor de lezer etaleert, komt hij tot interessante algemene beschouwingen, welke o.a. in de genoemde conclusies uitmonden. Bij wijze van voorbeeld noemen wij hier slechts zijn beschouwingen over de voor- en nadelen van complementariteit der economische structuur van landen, welke een economische unie wensen te vormen en die over de betekenis, welke Benelux voor een economische integratie in ruimer geografisch verband kan hebben.

Al moge het onderhavige boekwerk voor de belangstellende en deskundige lezer in de Benelux-landen over het algemeen weinig of geen nieuwe gezichtspunten opleveren, wij juichen deze publicatie toe, omdat zij een aanwijzing is voor de belangstelling, welke in officiële Franse kringen voor de Lage Landen bij de Zee bestaat en getuigenis aflegt van de deskundige en objectieve wijze, waarop men hieraan wenst tegemoet te komen.

's-Gravenhage.

Dr M. WEISGLAS.

### INHOUD

	Blz.		Blz.
Benelux, door Dr M. Weisglas .....	879	De werkgelegenheid in de zuivelindustrie, door Ir H. Vredeling .....	886
De woningbouw na twee wereldoorlogen; de situatie na de tweede wereldoorlog, door Dr Ir Z. Y. van der Meer .....	881	Economische kroniek van Indonesië, door Prof. Dr A. Kraal .....	891
De vijfde zitting van de Commissie voor Internationaal Recht (I), door Prof. Mr J. P. A. François .....	884	Bedrijfseconomische notities:	
		Fiscale waardering van voorraden; een belangrijke uitspraak, door Drs R. Burgert .....	894
		Geld- en kapitaalmarkt, door Drs J. C. Brezet	895

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries; C. van den Berg (secretaris); Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Assistent-redacteur: J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.

## DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK

*Dr Ir Z. Y. VAN DER MEER, De woningbouw na twee wereldoorlogen; de situatie na de tweede wereldoorlog.*

In de oorlogsjaren zijn 80.000 woningen afgebroken of verwoest; 40.000 woningen werden zwaar en 400.000 woningen werden licht beschadigd. Door voorlopige regelingen is na de oorlog het leeuwendeel van de kosten van de woningbouw voor rekening van de Schatkist gekomen. In 1948 kwam — met terugwerkende kracht tot 1945 — voor de woningwetbouw een regeling tot stand. Hierbij kwamen de onrendabele stichtingskosten geheel voor rekening van het Rijk. Wanneer de bouw van noodwoningen en het herstel van beschadigde woningen buiten beschouwing worden gelaten, blijkt dat in de jaren 1946 t/m 1948 rond 50.000 nieuwe woningen tot stand kwamen. Dit is een aantal dat, gezien de moeilijke omstandigheden, bevredigend was. In 1946 t/m 1948 nam de woningbehoefte in totaal met bijna 200.000 woningen toe. Een middel om de woningproductie op te voeren bleek de montagebouw te zijn. Hierbij werden grotendeels andere en minder schaarse materialen gebruikt dan bij de traditionele bouw, terwijl ook een veel geringer beroep op vakarbeiders behoefte te worden gedaan. Van de na de oorlog gebouwde woningen kwam ongeveer 15 pCt als montagebouw tot stand. In de loop van 1950 werden de geldende regelingen vervangen door andere regelingen, waarvan een grotere prikkel uitging tot verlaging van de bouwkosten.

*Prof. Mr J. P. A. FRANÇOIS, De vijfde zitting van de Commissie voor Internationaal Recht (I).*

De vergadering van de Commissie voor Internationaal Recht van de Verenigde Naties, die belast is met de codificatie van het Volkenrecht, kwam op 1 Juni jl. te Genève bijeen. De zitting heeft elf weken geduurd. Het door de Commissie in definitieve vorm opgestelde ontwerp betreffende de arbitrale procedure heeft ten doel te waarborgen dat een staat, die eenmaal een arbitrageverplichting heeft aanvaard, niet, als er inderdaad een geschil rijst of indien hij bemerkt dat de scheidsrechterlijke uitspraak niet in zijn voordeel zal uitvallen, het tot stand komen van een definitieve uitspraak kan beletten. Een vrij groot aantal staten had zich omtrent de voorgestelde regeling betreffende het continentale plateau uitgesproken. Mede op grond hiervan heeft de Commissie enige wijzigingen in het ontwerp aangebracht.

Er is aanvaard, dat voor het continentale plateau een vaste dieptegrens van 200 meter zal gelden. Het oorspronkelijke ontwerp beoogde de rechten van de kuststaat tot exploitatie van het continentale plateau te beperken tot „mineral resources”. In de definitieve tekst wordt gesproken van „natural resources”, daarmee ook de visserij t.o.v. zeeproducten die aan de zeebodem vast zitten — zoals de parelvisserij — omvattend. In „natural resources” is niet begrepen de vis die zich verplaatst en wrakken die op de bodem van de zee liggen en de ladingen daarvan. Voor Australië is deze verandering van groot belang, aangezien Australië binnen het gebied van de „continental shelf”, sinds kort parelvisserijen is gaan exploiteren en daarop een zekere controle wil uitoefenen.

*Ir H. VREDELING, De werkgelegenheid in de zuivelindustrie.*

De verschillen in de personeelsbezetting in de zuivelindustrie in zomer- en winterperiode zijn van 1950 tot 1953 steeds groter geworden. De „seizoenuitstoot” die in 1950/51 3,8 pCt bedroeg, steeg tot 7,5 pCt in 1952/53. De per arbeider verwerkte hoeveelheid melk daalde van 257 ton in 1950 tot 221 ton in 1953. Deze daling is veroorzaakt door de toename van de productie der arbeidsintensieve zuivelproducten. Daar deze toename vooral in de zomerperiode heeft plaats gevonden, heeft ze het seizoenskarakter van de zuivelindustrie versterkt. Het blijkt dat er een zeer nauwe correlatie bestaat tussen de hoeveelheid melk die in de arbeidsintensieve richting wordt verwerkt en de personeelsbezetting. Daar in de naaste toekomst geen sterke toename van de melkproductie wordt verwacht en de teruglevering van onderen karnemelk naar de boerderij zich tevens heeft gestabiliseerd, ligt een uitbreiding van de werkgelegenheid, zoals het recente verleden die te zien gaf, niet in de verwachting. Volgens schrijver zal de werkgelegenheid in de zuivelindustrie zich vermoedelijk iets boven het peil van 1952 stabiliseren, waarbij rekening moet worden gehouden met een seizoenuitstoot van iets minder dan 10 pCt. Schrijver acht de perspectieven voor de werkgelegenheid in de zuivelindustrie op lange termijn gunstig.

### SOMMAIRE

*Dr Ir Z. Y. VAN DER MEER, La construction d'habitations après deux guerres mondiales; la situation après la seconde guerre mondiale.*

L'auteur décrit dans cet article le développement de la construction d'habitations après la seconde guerre mondiale. Dans cet article, l'auteur commente les mesures prises par les autorités en cette matière.

*Prof. Mr J. P. A. FRANÇOIS, La cinquième session de la Commission pour le Droit International.*

L'auteur donne les règles que la Commission des Nations Unies ont élaborées à la cinquième session au sujet de la procédure arbitrale et du plateau continental.

*Ir H. VREDELING, Les possibilités de travail dans l'industrie du lait.*

L'auteur traite la question du rapport entre la production du lait et les effectifs de personnel dans l'industrie laitière néerlandaise. D'autre part, l'auteur s'occupe également des relations qui existent entre l'intensité de travail de la production et des effectifs des travailleurs. Il pense que la situation du travail dans l'industrie laitière sera bonne pour une longue durée.

# De woningbouw na twee wereldoorlogen

## II

### De situatie na de tweede wereldoorlog

In ons vorige artikel <sup>1)</sup> bezagen wij voor de periode na de eerste wereldoorlog het verloop van de woningbouw tegen de achtergrond van de economische situatie. Hieronder zullen wij het oog richten op de periode na de tweede wereldoorlog.

Ons land bleef in de tweede wereldoorlog niet buiten het conflict met alle gevolgen van dien. Het kriegsrumoer binnen onze grenzen in 1940 was weliswaar slechts van kortstondige, zij het dan ook hevige, aard, de daarop volgende bezetting duurde zo veel te langer en sneed diep in het vlees. Ons land werd in de Duitse oorlogseconomie ingeschakeld. Roof en roofoorlog vierden hoogtij. Toen de bezetter ten slotte het veld moest ruimen liet hij een chaos achter op schier elk terrein.

De woningsituatie vormde geen uitzondering. Niet alleen had in de oorlogsjaren de nieuwbouw praktisch geheel stil gestaan, maar bovendien was nog een groot aantal woningen door de bezetter afgebroken of aan bombardementen van vriend en vijand ten offer gevallen. In ronde cijfers werden in deze jaren afgebroken of verwoest 80.000 woningen, terwijl 40.000 woningen zwaar en 400.000 woningen licht werden beschadigd.

De toestand, waarin de Regering in 1945 ons land terug vond, stelde haar voor een zware taak. Hier konden slechts drastische maatregelen helpen. Nu had bij alle gemis aan andere zaken het Nederlandse volk het tijdens de bezettingsjaren aan overheidsingrijpen niet ontbroken. Om zijn doel te bereiken had de bezetter zich in dit — gelijk in zo menig ander — opzicht weinig beperkingen opgelegd en alle registers lustig uitgetrokken. Welluidend was de ten gehore gebrachte muziek echter niet en ons volk gaf er dan ook de voorkeur aan zijn partij op eigen wijze mee te blazen.

De bevrijding gaf ons op geestelijk terrein de vrijheid terug. Dit kon niet terstond op alle terreinen des levens. Om de vrijheid niet tot een farce te maken, waren in het bijzonder op economisch terrein diep ingrijpende maatregelen van de zijde van de Overheid noodzakelijk. Bij alle verschil van mening over overheidsingrijpen in het algemeen werd door ons volk ingezien, dat onder de gegeven omstandigheden slechts op deze wijze orde op zaken kon worden gesteld.

De Regering stond voor de opgave het instrumentarium van de economische politiek aan een nauwgezet onderzoek te onderwerpen en zich af te vragen met welke combinatie van instrumenten de situatie het best te lijf kon worden gegaan. In de aanvang werkte zij vooral met directe beperkingen en fysieke controles. Eerst langzamerhand nadat de allereerste moeilijkheden overwonnen waren kon men tot grotere vrijheid terugkeren en zich in hoofdzaak bepalen tot meer indirecte en globale maatregelen op financieel en monetair terrein <sup>2)</sup>.

De bestrijding van de woningnood had hoge prioriteit bij de Regering, doch de middelen waren beperkt. Er was gebrek aan vakarbeiders, waarin niet op korte termijn kon worden voorzien. Bovendien waren de arbeiders maar al te vaak niet op de gewenste plaats beschikbaar. De materialenpositie liet alles te wensen over. Anders

dan na de eerste wereldoorlog was het thans niet slechts een kwestie van aanvoer. De binnenlandse productie (o.a. van steen) moest tijd hebben om zich van de gevolgen van het oorlogsgeweld te herstellen, terwijl import van materialen alleen mogelijk was voor zover onze moeilijke deviezenpositie dit toeliet. Bovendien liep in de eerste na-oorlogse jaren het internationale goederenverkeer vrijwel geheel in bilaterale banen, waardoor het voor ons land, dat slechts „zwakke” producten aan te bieden had, extra moeilijk was om in handelsverdragen de gewenste materialencontingenten opgenomen te krijgen. Door de onregelmatige aanvoer van materialen, nog in de hand gewerkt door de ontwrichting van ons transportapparaat, was een goede organisatie op het werk niet mogelijk en bleef de productie per arbeider, die ook overigens al geleden had, voorlopig nog laag.

De Regering moest zichzelf taken stellen en tussen de verschillende sectoren van het economisch leven, die alom in beweging kwamen, een coördinatie tot stand brengen, aangepast aan de beschikbare middelen. Jaarlijks werden investeringsprogramma's opgesteld, die in de verschillende sectoren weer verder werden uitgewerkt. Voor de bouw-nijverheid betekende dit een jaarlijks bouwprogramma, waarin het beschikbare investeringsvolume nader over de verschillende soorten van bouwwerken als woningbouw, industriebouw, boerderijenbouw, scholenbouw, etc. werd verdeeld. Bij een en ander werden de urgenties zo goed mogelijk tegen elkaar afgewogen en werd zowel rekening gehouden met de eisen van het ogenblik als met de behoeften op langere termijn.

Bij dit alles was het doel van de Regering niet alleen gericht op herstel van vooroorlogse toestanden, maar door onze gewijzigde economische situatie — vooral ten gevolge van onze nieuwe verhouding tot Indonesië — moest ook met structuurveranderingen rekening worden gehouden. Voor onze snel toenemende bevolking moest tijdig voor werkgelegenheid worden gezorgd. De hierop gerichte industrialisatiepolitiek stelde eveneens haar eisen.

\* \*

\*

Bij haar pogingen om beslag te leggen op de nodige arbeiders en materialen, alsmede op de nodige financieringsmiddelen, had de woningbouw derhalve vele en gewichtige concurrenten. Uiteraard maakte dit de zaak niet eenvoudiger. Allereerst werd het herstel van de vele duizenden beschadigde woningen aangevat. Zonder dat de woningvoorraad, in aantallen woningen gemeten, hierdoor toenam werd op deze wijze niettemin zeer veel woonruimte weer bewoonbaar gemaakt. Door voorlopige regelingen, vooruitlopende op de eerst in 1950 tot stand gekomen Wet op de Materiële Oorlogsschaden, werd het leeuwendeel van de kosten voor rekening van de Schatkist genomen. Voorts werden in de eerste jaren met rijkssteun nog bijna 14.000 noodwoningen gebouwd.

De nieuwbouw was tijdens de bezettingsjaren geheel tot stilstand gekomen. In de aanvang werd nog wel op bescheiden schaal gebouwd maar al spoedig kwam dit niet meer in de kraam van de bezetter te pas. Bovendien was de bouw inmiddels zonder overheidshulp onrendabel

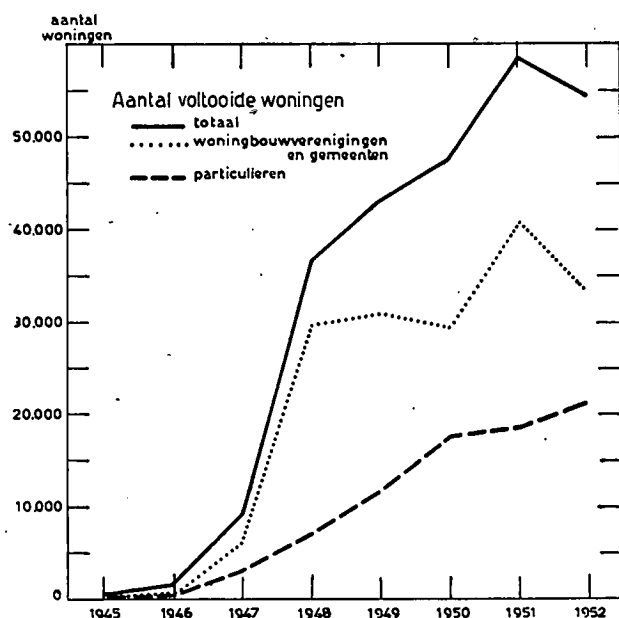
<sup>1)</sup> Zie „E.-S.B.” van 27 October 1953, blz. 864.

<sup>2)</sup> Zie: Onder Liefstijck's bewind, door Prof. Dr J. Tinbergen e.a., blz. 13.

geworden. De bouwkosten waren gestegen, terwijl de huur was bevroren op het peil van Mei 1940. Regelingen van 1941 stelden wel een beperkte financiële hulp van overheidswege in uitzicht, maar zij werden al spoedig niet meer toegepast.

Na de oorlog bleken bij de inmiddels nog verder gestegen bouwkosten de uit 1941 daterende regelingen niet meer bruikbaar. Ook legden deze naar verhouding een te grote last op de gemeenten. Nieuwe regelingen werden voorbereid. Intussen ging men in de woningwetsector alvast bouwen. Eerst in 1948 kwam — met terugwerkende kracht tot 1945 — voor de woningwetbouw één regeling tot stand. Hierbij werden de onrendabele stichtingskosten geheel voor rekening van het Rijk genomen. Gedurende 50 jaar zou het Rijk daartoe jaarlijks een bijdrage verlenen, die echter bij wijziging van de huur of van de rente zou worden herzien. Inmiddels gold voor de particuliere bouw reeds sedert 1947 de Financieringsregeling Woningbouw 1947 (in 1948 op bepaalde punten gewijzigd). Hierbij wordt gedurende 10 à 15 jaar door het Rijk een rentevergoeding van 4 pCt gegeven over het niet-rendabele deel der bouwkosten, terwijl nadien een uitkering ineens zal plaatsvinden ter grootte van de alsdan niet-rendabele bouwkosten.

GRAFIEK I



De nieuwbouw kwam, zoals uit grafiek I blijkt, eerst langzamerhand op gang. Zoals reeds vermeld, was allereerst het herstel met kracht aangevat, zodat er, in verband met de beperkt beschikbare arbeiders en materialen voor de nieuwbouw ook al niet veel overbleef. In 1947 kon echter met de bouw van een flink aantal woningen worden begonnen en 1948 gaf met 36.391 gereed gekomen woningen voor het eerst weer een resultaat te zien, dat enigermate met vooroorlogse cijfers te vergelijken was (gemiddelde 1930-1939: 43.000 woningen per jaar). Wanneer wij de bouw van noodwoningen en het herstel buiten beschouwing laten, kwamen in de jaren 1946 tot en met 1948 rond 50.000 nieuwe woningen tot stand, een aantal, dat gezien de moeilijke omstandigheden bevredigend was.

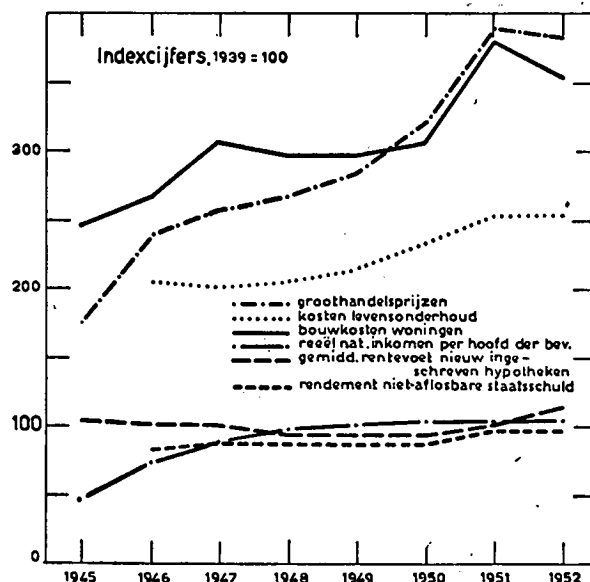
In diezelfde jaren was evenwel de woningbehoefte door de abnormaal hoge huwelijkscijfers en het grote aantal repatriërenden uit Indonesië dermate toegenomen, dat de aanbouw slechts een druppel op een gloeiende plaat bleek te zijn. Nam in de jaren 1930 t/m 1939 de woningbehoefte gemiddeld met 34.000 woningen per jaar toe,

in de jaren 1946 t/m 1948 was de toeneming gemiddeld 65.000 woningen per jaar of in totaal bijna 200.000 woningen. In plaats van kleiner te worden nam het woningtekort in deze jaren snel toe. Eerst na 1948 begon het af te nemen, hoewel de eerste tijd de abnormale toeneming der behoefte — o.a. door een nieuwe stroom repatriërenden uit Indonesië in de jaren 1950 en 1951 — nog bleef aanhouden. Ondanks de inmiddels op dreef gekomen emigratie bedroeg de toeneming der behoefte in de jaren 1949 t/m 1951 gemiddeld toch nog 47.000 woningen per jaar. Het jaar 1952 gaf met een behoeftetoeneming van 38.000 woningen een meer normaal beeld te zien. Verwacht mag worden, dat in de komende jaren dit cijfer nog verder zal dalen. De abnormaal grote toeneming van de woningbehoefte in de na-oorlogse jaren heeft er intussen in belangrijke mate toe bijgedragen, dat eind 1952 het woningtekort (zonder woningreserve) nog ongeveer 225.000 woningen bedroeg <sup>3)</sup>.

In de eerste jaren na de oorlog werd er — afgezien van herbouw oorlogsschade — voornamelijk in de sector van de woningwetbouw gebouwd. De regelingen voor de particuliere bouw van 1947 en 1948 hadden niet het succes, dat er van was verwacht. De algemene vooruitzichten voor de toekomst achtte men te onzeker. Hierdoor werd in het bijzonder de bepaling in de regelingen, dat definitieve afrekening eerst na 10 à 15 jaar zou plaatsvinden op basis van de dan geldende omstandigheden als een belemmering ervaren, vooral ook bij het opnemen van hypothecair crediet. Wij komen op een en ander hieronder nog terug.

Een middel om de woningproductie op te voeren bleek de montagebouw te zijn. Hierbij werden grotendeels andere en minder schaarse materialen gebruikt dan bij de traditionele bouw, terwijl ook een veel geringer beroep op vakarbeiders behoefte te worden gedaan. Kreeg in de aanvang de montagebouw steun van overheidswege, in de loop der jaren kwam deze te vervallen en de levensvatbaarheid moest in concurrentie met de traditionele bouw worden bewezen. Een groot aantal systemen viel daarbij af, andere echter konden zich handhaven. Van de na de oorlog gebouwde woningen kwam ongeveer 15 pCt als montagebouw tot stand.

GRAFIEK II



<sup>3)</sup> In „Statistische en econometrische onderzoekingen”, 1952, aflevering 4, blz. 252, beschijft het C.B.S. per 31 December 1952 een woningtekort volgens onderstelling I (zie aldaar) van 276.000 woningen. Hierbij is geen rekening gehouden met blijvende samenwoningen, die op 2 pCt van de woningvoorraad kunnen worden geschat.

De na de eerste wereldoorlog al spoedig opgetreden economische depressie bleef ditmaal uit. De gunstige conjunctuur kon zich na 1945 handhaven. De prijzen vertoonden een voortdurend opwaartse tendentie. In het bijzonder de groothandelsprijzen stegen tot ongekennde hoogte (zie grafiek II). Aangezien ons land nog maar weinig aan te bieden doch daarentegen aan alles behoefte had, leverde dit moeilijkheden op met de betalingsbalans. Trouwens niet alleen in ons land was dit het geval. Even zag het er naar uit of door gebrek aan deviezen de levensader zou worden afgesneden. Het Marshall-plan bracht echter uitkomst. Hierdoor kon het herstel voortgang vinden. Langzamerhand werden de rantsoenerings- en prijsbeheersingsvoorschriften afgeschaft, terwijl in de buitenlandse handel de liberalisatie regelmatig voortschreed. De betalingsbalans verbeterde zienderogen en de ontwikkeling was duidelijk in de richting van een herstel van meer evenwichtige verhoudingen.

In 1950 echter kwamen de gebeurtenissen in Korea deze ontwikkeling verstoren. Mogelijk werd hierdoor internationaal het begin van een recessie van richting veranderd, hetgeen voor ons land zonder twijfel ook gunstige gevolgen heeft gehad; de gevolgen van de koopwoede en de prijshausse op de grondstoffenmarkten waren voor onze betalingsbalans allerminst gunstig. In de eerste jaren na de oorlog was een omvangrijk betalingsbalanstekort onvermijdelijk en door liquidatie van onze buitenlandse beleggingen en de Amerikaanse hulp werd dit opgevangen. Thans echter bestond een zodanig stootkussen niet en stonden wij voor de noodzaak om de bestedingen binnen de grenzen van de noodmiddelen te brengen en in het bijzonder de investeringen binnen die van de eigen besparingen. De leuze werd: vóór alles monetair evenwicht. Toen onze toch al niet grote deviezenvoorraad als sneeuw voor de zon bleef smelten, ging de Regering begin 1951 tot ingrijpende maatregelen over. De credietverlening der banken werd aan banden gelegd, terwijl zowel de consumptie als de investeringen werden beperkt. In het bijzonder de woningbouw ondervond van dit laatste de nadelige gevolgen. Er ontstond werkloosheid onder de bouwvakarbeiders. Korte tijd leek het zelfs alsof voor 1952 het woningbouwprogramma tot 40.000 woningen zou moeten worden teruggebracht.

Waren in de eerste jaren na de oorlog vooral de vakarbeiders en de materialen bepalend voor de omvang van de woningbouw, geleidelijk aan kwam het accent anders te liggen. Kon men in de begintijd in het internationale verkeer zelfs voor geld en goede woorden nauwelijks aan materialen komen, omdat het bilateralisme het goederenverkeer bijna tot ruil in natura maakte, na 1947 kwam hierin verbetering. Had men deviezen dan kon men ook materialen kopen. De aanvoer werd langzamerhand ruimer en in 1949 kon — voor zover zulks niet reeds eerder was gebeurd — voor alle bouwmaterialen de rantsoenering worden opgeheven. Het gevaar dreigde thans echter van de zijde van de financiën.

Naarmate de woningbouw in omvang toenam, was hiervoor uiteraard meer kapitaal nodig. In de eerste jaren na de oorlog werd de regering van de woningbouw voorschotten van het Rijk, terug te betalen in 50 jaar. Reeds in 1948 werden zij echter met het oog op de budgettaire positie van het Rijk verwezen naar de kapitaalmarkt. Bezwaarlijk was dit niet omdat de middelen in die tijd — mede door toedoen van het Rijk — voldoende ruim waren. Allengs werd de situatie evenwel moeilijker en trad een verkrapting in. De rentestand steeg. Was 1951 voor de betalingsbalans een critiek jaar, voor de markt

voor leenkapitaal was het dit evenzeer. In dat jaar bleek het voor de gemeenten onmogelijk om hun op de geldmarkt ter financiering van de woningbouw opgenomen gelden op de gebruikelijke wijze te consolideren. Het voorgeschreven rentegamma maakte hun dit weliswaar niet gemakkelijker, doch aangenomen mag worden, dat zij zonder deze beperking de concurrentie met andere vragers naar kapitaal toch ook niet hadden kunnen volhouden. De rente moet ten slotte uit de huur worden betaald. Slechts door allerlei ingenieuze leningsmodaliteiten en burgerzinningen, alsmede met behulp van een speciale overeenkomst van het Rijk met de institutionele beleggers en later door de Nationale Woningbouwleningen, kon worden voorkomen dat de woningbouw stil kwam te liggen.

Begin 1951 gaf het beeld te zien van een betalingsbalanstekort, dat ons land naar de afgrond dreigde te slepen. De woningbouw moest drastisch worden beperkt. De kapitaalmarkt bood voor de woningbouw al evenzeer een somber beeld. Het is hier niet de plaats om na te gaan, hoe de ommekeer zich precies heeft voltrokken, doch in de tweede helft van 1951 begonnen de deviezen ons land binnen te stromen en tot op heden gaat dat door. De kapitaalmarkt veranderde eveneens totaal van beeld. Bedroeg eind 1951 de netto-vlottende schuld van de gemeenten nog ongeveer een miljard gulden, eind 1952 was dit gehele bedrag geconsolideerd en hadden de gemeenten zelfs nog wat geld achter de hand. Hoezeer ook de laatste maanden van 1951 en in het begin van 1952 getracht werd door versnelde toekenning van subsidies de woningbouw weer op gang te helpen, de inzinking kon slechts gedeeltelijk ongedaan worden gemaakt en de gestage stijging van de woningproductie werd in 1952 door een daling onderbroken.

\* \*

Aanvankelijk leefde na de oorlog de verwachting, dat vrij spoedig een periode van lagere prijzen op de wereldmarkt zou aanbreken. In het kader van de loon- en prijsbeheersing en met het oog op de zo hoog noodzakelijke export werd het daarom gunstig geoordeeld ons prijspeil internationaal laag te houden, o.a. door levensmiddelen-subsidies en een huurpolitiek, die voor de vooroorlogse woningen een stijging van de huren tegenhield en de naoorlogse woningen subsidieerde. Bij een daling van de prijzen zou een en ander automatisch komen te verdwijnen. Deze verwachting bleek niet in vervulling te gaan. De levensmiddelen-subsidies werden daarom geleidelijk aan afgeschaft. Het huurvraagstuk lag echter veel moeilijker. Hier werd de steen der wijzen nog niet gevonden. Voor de vooroorlogse woningen bleef tot eind 1950 de huur bepaald op het peil van Mei 1940. Met ingang van 1951 werd dit 115 pCt van genoemd peil. Voor de nieuwe woningen was aanvankelijk de huur op een zodanig bedrag gesteld, dat de naar het peil van Mei 1940 gereduceerde exploitatiekosten konden worden gedekt. Sedert 1950 echter werd een huur aangehouden van 130 pCt van het in Mei 1940 geldend huurpeil en in de loop van 1951 werd dit percentage op 145 gebracht. In de praktijk zijn de toegestane huren, die geacht worden op een peil van 145 pCt te liggen, in feite vaak nog hoger. Er is dus een belangrijke en ongewenste gaping tussen de huren van oude en nieuwe woningen. De door de Regering bij de Staten-Generaal aanhangig gemaakte voorstellen tot huurverhoging hopen hierin verbetering te brengen.

Zoals gezegd, bleef een daling van de bouwkosten zelf. In de eerste jaren na de oorlog stegen de bouwkosten zelfs

nog, eerst in 1948 trad een lichte daling in. Na Korea echter begon de stijging opnieuw (zie grafiek II). Van de zijde van de Overheid werd met allerlei middelen gepoogd een verlaging van de bouwkosten tot stand te brengen. Technisch researchwerk werd op ruime schaal bevorderd. Voorts werd begin 1950 gedurende enige tijd aan de gemeenten toegestaan buiten het toegekende contingent te bouwen, indien zij kans zagen dit te doen met lagere subsidies dan de gebruikelijke. De hiermede opgedane ervaringen droegen er mede toe bij in de loop van dat jaar de geldende regelingen door andere te vervangen, waarvan een grotere prikkel uitging tot verlaging van de bouwkosten. Voor de woningwetbouw werden in de nieuwe regeling de jaarlijkse bijdragen niet meer bepaald naar de stichtingskosten, doch naar de huisvestingscapaciteit der woningen. Het bedrag der bijdrage kon voortaan van te voren uit een tabel worden afgelezen. Bij de particuliere bouw was de verandering nog ingrijpender. Hier werd niet alleen het verband met de stichtingskosten verboden, doch voortaan werd meteen bij de bouw een premie à fonds perdu gegeven, afhankelijk van de geboden huisvestingscapaciteit (Premieregeling 1950). De bouw wist op deze wijze van te voren wat hij kon verwachten en een eventueel voordeel van goedkope bouw was geheel voor hem. Hiermede werd tevens tegemoet gekomen aan de in de praktijk gebleken wens van de particuliere bouwers om meteen af te rekenen, hetgeen bij de regelingen van 1947 en 1948 niet het geval was. Uiteraard kon de premie niet gelijk gesteld worden aan het bij de bouw onrendabele deel der bouwkosten, omdat in redelijkheid een stijging van de huren in de toekomst mocht worden verwacht. Een zekere anticipatie op deze toekomstige huurverhogingen werd in de premiebedragen verdisconteerd.

Was 1948 het eerste jaar, dat een woningproductie te zien gaf, die zoden aan de dijk zette, de volgende jaren bleef de productie regelmatig toenemen. Telkenjare bleek het bovendien mogelijk een groter aantal woningen te bouwen dan overeenkwam met het in December 1949 door de toenmalige Minister van Wederopbouw en Volks-

huisvesting in de Tweede Kamer der Staten-Generaal ontvouwde programma op lange termijn. Stelt men naast dit programma de werkelijke aanbouw, dan verkrijgt men het volgende beeld:

	Verwachte aanbouw	Werkelijke aanbouw
1948 .....	30.000	36.391
1949 .....	35.000	42.791
1950 .....	40.000	47.300
1951 .....	45.000	58.666
1952 .....	50.000	54.601
1953 .....	55.000	—

Het beeld is gunstig. Niettemin zal het volgens dit programma, waarin voor de jaren na 1952 een jaarlijkse bouw voorkomt van 55.000 woningen, waarvan 10.000 duplexwoningen, nog tot eind 1960 duren voordat het woningtekort is ingehaald. Bovendien blijkt de duplexwoning weinig ingang te vinden. Om het programma te kunnen handhaven zal dan ook een groter aantal woningen per jaar moeten worden gebouwd dan 55.000. Hoever de productie kan worden opgevoerd zonder dat dit leidt tot overspanning van de bouwmarkt is niet nauwkeurig te zeggen. Dit hangt trouwens ook veel af van de productie in de andere sectoren van de bouw-nijverheid. Een productie van 65.000 woningen per jaar lijkt wel tot de mogelijkheden te behoren.

Vond in de beginjaren na de oorlog de nieuwbouw bijna uitsluitend plaats als woningwetbouw, langzamerhand begon ook de particuliere bouw zijn plaats weer in te nemen (zie grafiek I). Vooral de Premieregeling 1950 had een goede ontvangst. Een tijdlang moest in 1952 zelfs de mogelijkheid om aanvragen in te dienen worden stopgezet omdat op de begroting voor verdere premies geen gelden beschikbaar waren. Toch werd voortdurend de klacht vernomen, dat de premie, die voor het gehele land gemiddeld f 4.000 per woning bedroeg, in de grote stad en voor de verhuur te laag was. Bij een wijziging in het begin van 1953 werd gepoogd door meerdere differentiatie in de regeling hieraan tegemoet te komen. De resultaten moeten nog worden afgewacht.

In een slotartikel zullen wij enkele beschouwingen wijden aan een vergelijking van het verloop van de woningbouw na de beide wereldoorlogen.

\*s-Gravenhage.

Dr Ir Z. Y. VAN DER MEER.

## De vijfde zitting van de Commissie voor Internationaal Recht<sup>1)</sup>

### I.

De vergadering van de Commissie voor Internationaal Recht van de Verenigde Naties, die belast is met de codificatie van het Volkenrecht en die op 1 Juni jl. te Genève bijeenkwam, sloot het eerste vijfjarige tijdperk af waarvoor de leden van de Commissie zijn benoemd. Nieuwe verkiezingen zouden in de in September aanvangende Algemene Vergadering plaatshebben. Met het oog daarop was het wenselijk, zoveel mogelijk de werkzaamheden der Commissie te beëindigen, om niet een gedeeltelijk vernieuwde Commissie te plaatsen voor oude nog niet afgedane taken van de vorige Commissie. Daartoe was een betrekkelijk lange tijdsduur van de vergadering voorzien, nl. elf weken. De Commissie heeft zich aan deze termijn gehouden, maar de zeer overlagen agenda kon, gelijk te voorzien was, ook in dit tijdperk niet worden afgewerkt.

Wat de in deze zitting door de Commissie, die ondergetekende tot voorzitter koos, behandelde onderwerpen betreft, moge het navolgende worden opgemerkt.

<sup>1)</sup> Een artikel over de vierde zitting werd opgenomen in „E.-S.B.” van 5 en 12 November 1952, blz. 848 en blz. 871.

Reeds het vorige jaar was besloten, de zitting met de behandeling van het rapport van Professor Scelle over de arbitrale procedure te doen aanvangen. Omtrent dit rapport, dat toen door de Commissie in eerste lezing was aanvaard, waren inmiddels opmerkingen van de regeringen gevraagd, aan welk verzoek een aantal regeringen, waaronder de Nederlandse, had voldaan. Als tweede punt werd de „continental shelf” aan de orde gesteld, een onderwerp waaromtrent twee jaar geleden door de Commissie in eerste lezing een regeling was aanvaard en waarover eveneens de opmerkingen van een aantal regeringen, waaronder ook weer de Nederlandse, waren binnengekomen. Als derde onderwerp plaatste men op de agenda de staatloosheid, waarover het Mexicaanse lid, de heer Cordova, rapport had uitgebracht.

Omtrent het resultaat van deze arbeid zij het navolgende vermeld.

#### Arbitrale procedure.

Het thans door de Commissie in definitieve vorm opgestelde ontwerp betreffende de arbitrale procedure



heeft niet ten doel, een uitbreiding te geven aan de verplichtingen der staten tot het onderwerpen van geschillen aan scheidsrechtspraak. Het zou weinig nut hebben gehad, de reeds op dit gebied bestaande — zij het niet door ieder aanvaarde — verplichtingen wederom met nieuwe voorschriften aan te vullen. Het doel van dit ontwerp is een ander, nl. om te waarborgen dat een staat, die eenmaal een arbitrageverplichting heeft aanvaard, niet, als er inderdaad een geschil rijst, of indien hij bemerkt dat de scheidsrechterlijke uitspraak niet in zijn voordeel zal uitvallen, het tot stand komen van een definitieve uitspraak kan beletten. De praktijk heeft aangetoond dat vrees voor sabotage der aanvaarde arbitrale verplichtingen niet denkbeeldig is. Het komt bovendien ook voor, dat staten weigeren een scheidsrechterlijke uitspraak na te komen, op grond, dat naar hun subjectief oordeel de arbiters hun competentie hebben overschreden. Reeds de tweede Haagse Vredesconferentie had zich met bestrijding van dusdanige praktijken bezighouden, maar de door haar aanvaarde regelen waren onvoldoende gebleken om deze euvelen tegen te gaan. De onzekerheid, of de scheidsrechtspraak onder deze omstandigheden tot het beoogde doel zou leiden, kon wellicht mede als een der oorzaken worden beschouwd, die dit instituut in discredit hadden gebracht. De Commissie heeft thans een regeling ontworpen, die het vrijwel onmogelijk maakt, dat een staat zich aan eenmaal aanvaarde arbitrageverplichtingen zal kunnen onttrekken. Zij heeft zulks gedaan door in de gevallen, waarin een partij medewerking tot vorming van een scheidsgerecht, in strijd met de aangegane verplichtingen, weigert, of haar scheidsrechter terugtrekt, of de uitspraak op grond van overschreden rechtsmacht onverbindend verklaart, het Internationaal Gerechtshof, of althans de voorzitter van het Hof, in te schakelen. Daartegen rezen wel enige bezwaren. Men meende, dat aldus de invloed van de partijen op de keuze van de scheidsrechters en op de verdere rechtsgang, die juist een van de essentialia van de arbitrage zou uitmaken, te zeer zou worden aangetast, waaronder de bereidheid, tot deze wijze van geschillenberechting over te gaan, zou lijden. Aan dit bezwaar heeft men getracht zoveel mogelijk tegemoet te komen. Bij weigering van medewerking tot samenstelling van het scheidsgerecht zal de President van het Hof de nodige benoemingen tot aanvulling van het scheidsgerecht verrichten. In enkele gevallen krijgt het Hof hier zelf een taak, met name indien partijen het niet eens kunnen worden over de vraag, of het geschil valt onder de aan arbitrage te onderwerpen geschillen, en indien de nakoming van de arbitrale uitspraak wordt geweigerd met een beroep op overschrijding van rechtsmacht, of een andere reden van nietigheid wordt aangevoerd.

De regeling, gelijk thans aanvaard, kon niet de instemming verwerven van het lid der Sowjet-Unie en het Tsjechische lid. Deze stellen zich op het welbekende Sowjet-standpunt, dat het „ondemocratisch” is de soevereiniteit van de staat aan te tasten, en zij menen dat op deze wijze zulks geschiedt. De staten moeten, ook wat de arbitrale procedure betreft, in volkomen eenheid van ziele verenigd zijn, en de soevereiniteit behouden. Daartegenover heeft de rapporteur, Professor Scelle, herhaaldelijk betoogd, dat van een aantasting der soevereiniteit geen sprake kan zijn, aangezien de bedoeling van deze gehele regeling is, dat zij uitsluitend die staten zal binden, die haar bij voorbaat vrijwillig aanvaardden, zodat de soevereiniteit dezer staten volkomen intact zou blijven. Het was niet geheel onbegrijpelijk dat de Sowjet-leden zich door deze rede-

nering niet lieten overtuigen. Men verwacht immers van een ontwerp als het onderhavige, dat het invloed zal uitoefenen op de ontwikkeling der scheidsrechtspraak, afgezien van de rechtsbetrekkingen uitsluitend tussen de ondertekenaars. Wie dus in het ontwerp een verkeerde tendentie meent neergelegd te zien, wie de autonomie der partijen al te zeer beknot acht, kan niet worden afgescheept met de verklaring, dat hij dan maar niet moet tekenen. Intussen is in de vorm, waarin het ontwerp thans is aanvaard, wel in die mate aan het bezwaar van „denaturering” der arbitrale procedure — een bezwaar dat blijkt het antwoord van de Nederlandse Regering, zij het in meer getemperde vorm, ook door haar werd gevoeld — tegemoet gekomen, dat het ontwerp als geheel aanvaardbaar moet worden geacht. De strekking, een zich chicaneus onttrekken aan aangegane arbitrageverplichtingen tegen te gaan, verdient ongetwijfeld volledige steun, en indien zulks medebrengt, dat ook bonafide partijen aldus een deel van haar vrije zeggenschap bij de inwerkingstelling en de verdere uitvoering der arbitrale verplichtingen moeten inboeten, dan zal dit als een onvermijdelijk nadeel moeten worden aanvaard, waartegen de voordelen geacht kunnen worden op te wegen.

#### *Continentale plateau.*

Een vrij groot aantal staten had zich omtrent de voorgestelde regeling, die wellicht meer dan enige andere arbeid der Commissie de aandacht heeft getrokken, uitgesproken. De Nederlandse Regering had zich in grote lijnen met het ontwerp verenigd, zij het ook dat op enkele punten een afwijkende redactie werd bepleit. De Commissie heeft mede op grond van de antwoorden der Regering enige wijzigingen in het ontwerp aangebracht. Zo is, in overeenstemming met de wens van de Nederlandse Regering, niet langer aangenomen, dat de grens van het continentale plateau zal liggen daar, waar de bovenliggende zee een diepte heeft die de ondergrond niet langer exploiteerbaar maakt, maar in plaats daarvan een vaste dieptegrens van 200 meter aanvaard.

Zo wordt verder, wederom in overeenstemming met het Nederlandse standpunt, niet meer gesproken van „rechten voor exploitatie en jurisdictie” die de staat over de ondergrond der zee zou bezitten, maar aan de staten worden toegekend „sovereign rights for the purpose of exploring and exploiting its natural resources”. Eén wijziging, die de Commissie heeft aangebracht is van meer praktisch belang. Het oorspronkelijke ontwerp beoogde de rechten van de kuststaat tot exploitatie van het continentale plateau te beperken tot „mineral resources”. In de definitieve tekst wordt gesproken van „natural resources”. Men heeft deze wijziging aangebracht om aldus onder de werkingssfeer dezer artikelen ook te brengen de zogenaamde „sedentary fisheries”, dat wil zeggen de visserij, uitgeoefend niet ten aanzien van zich verplaatsende vis, maar ten opzichte van zee-producten die aan de zeebodem vast zitten, waarbij vooral aan de parelvisserij valt te denken.

In het oorspronkelijke ontwerp der Commissie was het standpunt in de exploitatie van ondergrond en zeebodem de parelvisserij niet zouden omvatten. Te dien aanzien zou de kuststaat uitsluitend speciale bevoegdheden kunnen doen gelden, als hij zich op historische rechten zou kunnen beroepen. Dit standpunt is door de Commissie niet gehandhaafd. Men was van oordeel, dat het consequent zou zijn om de schaaldieren, die met de oppervlakte van de zeebodem zijn vergroeid, aan hetzelfde regime als de

„minerale” producten van dit onderzeese gebied te onderwerpen. Men meende, dat het niet geheel billijk zou zijn, de speciale rechten van de kuststaat te dien aanzien uitsluitend te erkennen wanneer de uitoefening daarvan reeds geruime tijd geleden was aangevangen, en niet wanneer het een nieuwe dusdanige visserij zou betreffen.

Noodzakelijk was ongetwijfeld, te voorkomen, dat deze uitbreiding tot „natural resources” tengevolge zou hebben, dat andere visserijproducten dan van de „sedentary fisheries” thans ook als natuurlijke rijkdommen van het continentale plateau zouden worden beschouwd. Te dezer zake zijn echter voldoende waarborgen geschapen. Uitdrukkelijk is vastgesteld dat de „bottom fish”, dat wil zeggen de vis, die zich op de zeebodem bevindt, maar daarmee niet is vergroeid en zich verplaatst, en dat tevens wrakken, die op de bodem van de zee liggen met de daaruit afkomstige ladingen (goudstaven) niet als „natural resources” van de ondergrond kunnen worden beschouwd. Erkend is ook verder dat verkregen rechten zullen moeten worden gerespecteerd.

Onder deze waarborgen heeft de Commissie gemeend, dat de thans aangebrachte wijziging aanbeveling verdient. Voor Australië is deze verandering van groot belang, aangezien Australië binnen het gebied van de „continental shelf” sinds kort parelvisserijen is gaan exploiteren en daarop een zekere contrôle wil uitoefenen, met name ook ten aanzien van de Japanse vissers, die aan deze visserij wenselijk deel te nemen, maar nog geen „bestaande rechten” kunnen doen gelden. Australië heeft dan ook terstond nadat dit ontwerp door de Commissie was aanvaard, een regeling voor zijn parelvisserijen afgekondigd, die geheel in overeenstemming is met de thans ontworpen voorschriften.

De afkondiging van deze regeling door Australië is weer een voorbeeld van de invloed, die de arbeid van de

Commissie voor Internationaal Recht heeft, afgescheiden van elke vraag omtrent aanvaarding of niet aanvaarding der door haar vastgestelde regelen in verdragvorm of door een resolutie van de Algemene Vergadering. Ook reeds andere staten zijn ertoe overgegaan de regeling van de „continental shelf”, als door de Commissie aangenomen, aan hun nationale voorschriften te dezer zake ten grondslag te leggen. Op geen ander gebied dan dit blijkt duidelijker hoe de werkzaamheid der Commissie gaat in de richting, die indertijd door Sir Cecil Hurst is bepleit: instelling van een orgaan welks voorschriften hun rechtskracht zouden ontlenuen uitsluitend aan het gezag der Commissie en niet aan een uitdrukkelijke aanvaarding door de individuele regeringen. Uiteraard zal op velerlei terrein dit doel voorlopig niet kunnen worden bereikt, maar de wijze waarop de arbeid van de Commissie voor Internationaal Recht reeds blijkt bij te dragen om ten aanzien van deze nieuwe materie rechtsvormend te werken en de gevaarlijke uitbreiding tegen te gaan van eenzijdig door de staten te dezer zake uitgevaardigde voorschriften, die de vrijheid van de scheepvaart en van de visvangst boven het continentale plateau ernstig bedreigen, kan inderdaad als belangwekkend worden beschouwd.

De Commissie heeft de regeling inzake het continentale plateau nog aangevuld met voorschriften inzake reglementering van de visserij in het algemeen, teneinde vernietiging van de visstand tegen te gaan. Het zou echter het kader van dit artikel overschrijden, ook op deze voorschriften in te gaan. In een volgend artikel zal echter het resultaat van de werkzaamheid der Commissie inzake de staatloosheid worden uiteengezet en zullen nog enige algemene beschouwingen aan de arbeid der Commissie worden gewijd.

\*-Gravenhage.

Prof. Mr J. P. A. FRANÇOIS.

## De werkgelegenheid in de zuivelindustrie

### Inleiding <sup>1)</sup>.

De melkproductie per koe is een biologisch bepaald proces, waarbij de maximumproductie wordt bereikt enige tijd na de afkalfdatum, waarna de productie langzaam daalt totdat i.v.m. de nieuwe afkalfdatum de droogstand is bereikt.

Daar de afkalfdatum voor het grootste gedeelte der rundveestapel in het voorjaar valt houdt dit in, dat de totale melkproductie en dus de melkaanvoer in de zuivel-fabrieken, waar de grondstof melk verder wordt verwerkt, eveneens aan maxima en minima is gebonden, waarbij de maximum-aanvoer tegen het einde van de Mei-maand wordt bereikt, terwijl de minimum-aanvoer in het begin van Februari valt.

Over de periode van een jaar gerekend, draagt de zuivelindustrie dan ook het karakter van een seizoen-bedrijf.

### Het verloop van de personeelsbezetting van 1950 t/m 1952.

Het gevolg van de seizoenschommelingen in de melk-aanvoer van zuivelfabrieken is, dat de personeelsbezetting in de zuivelindustrie eveneens aan schommelingen onderhevig is. Grafiek I geeft van deze schommelingen een duidelijk beeld.

Uit deze grafiek, die is afgeleid uit de gege-

vens der Algemene Industrie Statistiek, kan men concluderen, dat de schommelingen in de personeelsbezetting, d.i. het verschil tussen minimum- en maximum-bezetting, in de loop der laatste drie jaren steeds groter is geworden. Dit uit zich in de grafiek in het verschijnsel, dat de stippe lijnen, die de punten van de personeelsbezetting op het einde van het 2e resp. 4e kwartaal verbinden, steeds verder uiteen gaan lopen.

De totale personeelsbezetting was op het einde van het 2e kwartaal in 1952 17 pCt groter dan in 1950, terwijl deze bezetting op het einde van het 4e kwartaal in 1952 slechts 8 pCt groter was dan in 1950.

In tabel 1 wordt dit verschil tussen grootste en kleinste personeelsbezetting in de zuivelindustrie binnen het jaar nader aangegeven.

TABEL 1.

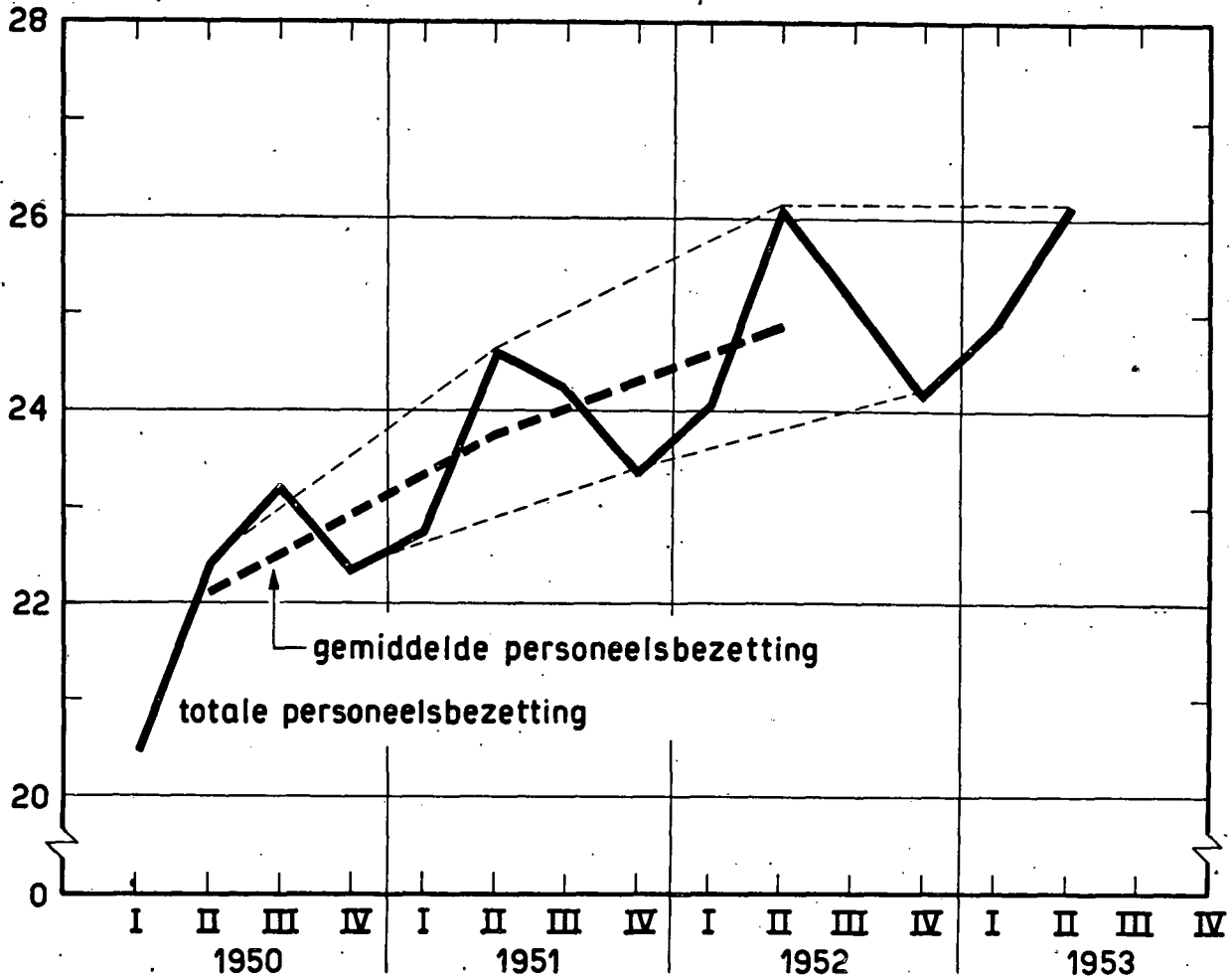
### Seizoenuitstoot in de zuivelindustrie

	1950	1951	1952
grootste personeelsbezetting .....	23.247	24.651	26.177
kleinste „ .....	22.373	23.413	24.206
seizoenuitstoot .....	874	1.238	1.971
seizoenuitstoot in pCt van de grootste personeelsbezetting in het desbetreffende jaar .....	3,8 pCt	5,0 pCt	7,5 pCt

De cijfers uit tabel 1 wijzen er op, dat de seizoenuitstoot van 1950 op 1952 in absoluut aantal  $2\frac{1}{4} \times 20$

<sup>1)</sup> Het in deze beschouwing gebruikte cijfermateriaal is grotendeels ontleend aan statistieken van het C.B.S. en het Bedrijfschap voor Zuivel.

GRAFIEK I.  
personeel x 1000



groot is geworden. Uitgedrukt in een percentage van de hoogst bekende personeelsbezetting binnen het jaar verdubbelde deze uitstoot.

In werkelijkheid zullen deze cijfers nog iets ongunstiger liggen, omdat de Algemene Industrie Statistiek slechts cijfers over de personeelsbezetting geeft op het einde van ieder kwartaal<sup>2)</sup>. De maximum-personeelsbezetting, die volgens de A.I.S. meestal aan het eind van het 2e kw. valt, wordt in werkelijkheid eerst in Augustus bereikt, hetgeen veroorzaakt wordt door de omstandigheid, dat in deze maand veelal de vacaties worden opgenomen en door het feit, dat de meeste fabrieken in deze maand overgaan op een korter werktijdschema.

Evenzo ligt de minimum-personeelsbezetting in werkelijkheid niet aan het einde van het 4e kw., zoals de A.I.S. aangeeft, doch ongeveer een maand later. De verschillen die hieruit ontstaan zijn evenwel niet belangrijk.

*De invloed van de melkaanvoer en de verwerkingsrichting op de werkgelegenheid in de zuivelindustrie.*

Men hoort vaak het vermoeden uitspreken, dat de invoering van de wettelijke wachtgeld- en werkloosheidsverzekering een grotere neiging tot ontslag van personeel bij de werkgevers zou teweegbrengen (en dit niet alleen in de zuivelindustrie)<sup>3)</sup>. Degenen, die aldus

redeneren worden ogenschijnlijk in het gelijk gesteld door de hierboven gereproduceerde cijfers. Toch moet men in de zuivelindustrie de invloed van de aanvoer van de melk en de verwerkingsrichting in zuivelfabrieken op de werkgelegenheid in deze bedrijfstak niet onderschatten. In de jaren na de tweede wereldoorlog is de melkproductie regelmatig toegenomen tot ongeveer 1950. Daarna blijft de totale aanvoer ongeveer constant. Dit betekent dus dat de zuivelfabrieken thans ten volle de invloed ondergaan van de schommelingen in de melkaanvoer, iets wat voordien afgezwakt werd door de toename van de melkproductie, waardoor het dieptepunt in de melkaanvoer toch elk jaar nog hoger lag dan het jaar daarvoor. Op het ogenblik, nu het dieptepunt in de melkproductie elk jaar op een praktisch constant niveau ligt, valt een leegloop van de arbeiders in de winterperiode dus veel meer op dan in vorige jaren, wat ongetwijfeld van invloed is op de bereidheid tot ontslag bij de werkgever. Hierbij willen we gaarne aannemen, dat de W. en W.-wet voor de werkgever in de zuivelindustrie (welke industrie zich, een klinkende uitzondering daargelaten, kenmerkt door het bestaan van gezonde arbeidsverhoudingen) een bij-gedachte kan zijn bij het geven van ontslag, doch zien dit meer als een rechtvaardigen van eigen handelwijze, dan als drijfveer.

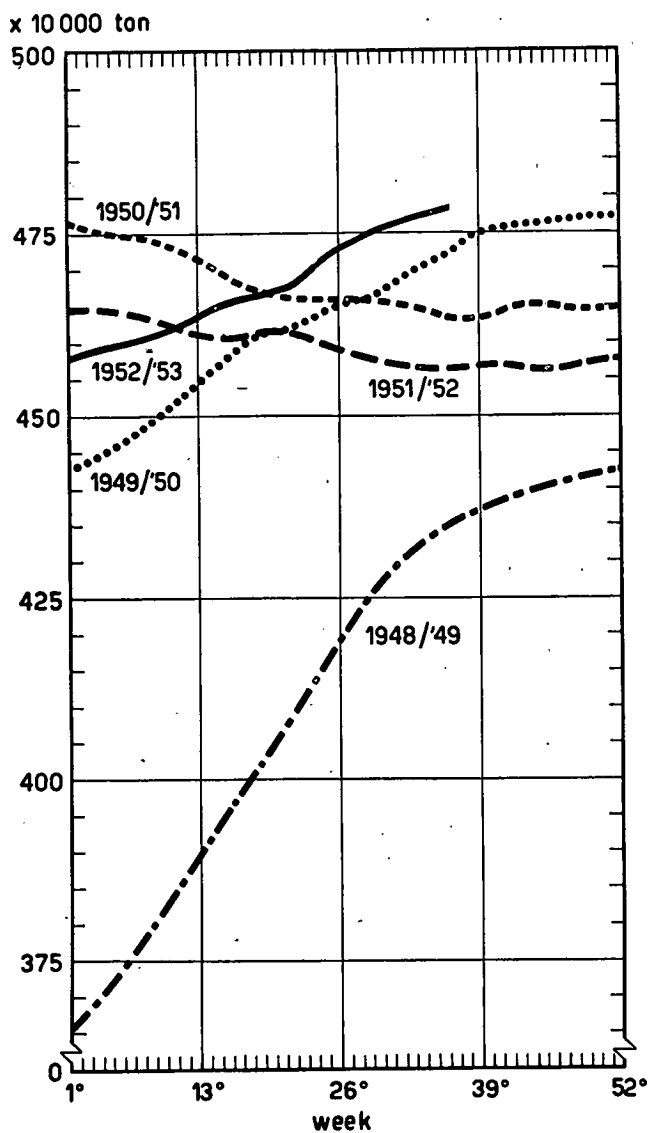
Hoe het verloop van de melkaanvoer met uitsluiting van de seizoenschommelingen in de laatste jaren (sinds 1948) is geweest, valt af te lezen uit grafiek II, waar de totale jaaraanvoer van melk in zuivelfabrieken, voortschrijdend per week, wordt aangegeven.

<sup>2)</sup> De A.I.S. geeft deze cijfers voor een 550-tal van het totaal van ruim 600 zuivelfabrieken in Nederland.

<sup>3)</sup> Zie bijv.: Arbeidsmarktbeschrijving 1952, samengesteld door het Rijksarbeidsbureau; blz. 32/33.

## GRAFIEK II.

Wekelijks voortschrijdende jaaraanvoer van melk  
in zuivelfabrieken



Van 1948 t/m 1950 steeg de totale jaaraanvoer voortdurend. Daarna daalt de jaaraanvoer, tot met ingang van het jaar 1952/53 opnieuw een stijging optreedt.

Stelden wij in het voorgaande vast, dat er een duidelijke samenhang bestaat tussen de schommelingen in de melkaanvoer binnen het jaar en de schommelingen in de personeelsbezetting, thans rijst nog de vraag, hoe het mogelijk is, dat ondanks de praktisch constante totale melkaanvoer van 1950 t/m 1952 de personeelsbezetting in deze twee jaren nog vrij belangrijk is toegenomen.

Wanneer we de totale arbeidsbezetting <sup>4)</sup> vergelijken met de totale melkaanvoer dan krijgen we het overzicht zoals weergegeven in tabel 2.

TABEL 2.

Melkaanvoer en arbeidsbezetting in de zuivelindustrie

	1950	1951	1952
totale melkaanvoer. (x 1.000 kg) . . .	4.766.000	4.661.000	4.604.000
gemiddelde arbeidsbezetting . . . . .	18.522	19.966	20.788
gemiddelde hoeveelheid melk per arbeider (x 1.000 kg) . . . . .	257	233	221

<sup>4)</sup> De A.I.S. geeft een gescheiden opgave van het aantal arbeiders en het overig personeel, waaronder men verstaat al het kantoor-, technisch- en handelspersoneel alsmede de bedrijfschouffeurs. Wanneer hier sprake is van arbeidsbezetting wordt bedoeld het aantal arbeiders in engere zin.

De hoeveelheid melk, die per arbeider is verwerkt, daalde dus van 257 ton in 1950 tot 221 ton in 1952: Dat wil dus zeggen, dat per eenheid van de grondstof melk de zuivelbereiding de laatste jaren steeds arbeidsintensiever is geworden.

De arbeidsintensiteit van de zuivelproductie wordt praktisch geheel bepaald door de richting, waarin men de grondstof verwerkt, d.w.z. of men de melk bestemt voor de productie van consumptiemelk, kaas, gecondenseerde melk of een ander zuivelproduct.

In tabel 3 wordt een overzicht gegeven van de ontwikkeling van de verschillende productierichtingen sinds 1950 waarbij 1950 = 100 is gesteld.

TABEL 3.

Ontwikkeling van de productie der verschillende zuivelproducten  
(1950 = 100)

	1951	1952
totale melkaanvoer . . . . .	98	97
productie van consumptiemelk, enz. . . . .	103	105
"  "  boter . . . . .	89	79
"  "  kaas . . . . .	113	117
"  "  gecondenseerde melk . . . . .	103	131
w.v. niet mager . . . . .	102	129
w.v. mager . . . . .	120	152
productie van melkpoeder . . . . .	82	119
w.v. niet mager . . . . .	142	226
w.v. mager . . . . .	52	65
aan veehouders teruggeleverde onder- en karnemelk	72	47

Bovenstaande cijfers wijzen op een flinke stijging van de productie van kaas en melkpoeder en vooral van gecondenseerde melk. De consumptiemelkproductie heeft tevens een procentueel kleine doch kwantitatief zeer belangrijke stijging ondergaan. Deze stijgingen vonden plaats ondanks de lichte daling van de totale melkaanvoer.

De boterproductie is sinds 1950 jaarlijks met rond 10 pCt gedaald. Sterk opvallend is de drastische beperking van de hoeveelheid aan veehouders teruggeleverde onder- en karnemelk (in 1952 werd t.o.v. 1950 minder dan de helft teruggeleverd).

Nu zijn de zuivelproducten consumptiemelk en consumptiemelkproducten, kaas en gecondenseerde melk verhoudingsgewijze arbeidsintensief. Boter en melkpoeder (anders dan voor kleinverpakking) zijn arbeidsintensief. Uit de cijfers in tabel 3 blijkt dat vooral de productie van kaas en gecondenseerde melk is toegenomen. Daar de consumptiemelkvoorziening ruim 1/3 van de totale melkaanvoer per jaar opeist, is de uitbreiding van deze productierichting van 1950 op 1952 met 5 pCt van grote betekenis voor de werkgelegenheid, zodat de uit tabel 2 gebleken toename van de arbeidsintensiteit der zuivelproductie vooral gezocht moet worden in de toename van de kaas-, gecondenseerde melk- en consumptiemelkproductie.

Geeft het bovenstaande een voldoende verklaring van de oorzaak der sinds 1950 toegenomen arbeidsbezetting in de zuivelindustrie, nu moet nog naar een verklaring worden gezocht van de blijkens tabel 1 sinds 1950 zo sterk toegenomen jaarlijkse seizoenuitstoot. Daartoe dient een antwoord te worden verkregen op de vraag hoe de sinds 1950 toegenomen arbeidsintensiteit van de zuivelproductie over het jaar is verdeeld, m.a.w. men moet vaststellen hoe de productie is verdeeld over de zomer- en winterperiode. Nu vindt 65 pCt van de jaaraanvoer van melk in zuivelfabrieken in de zomerperiode plaats.

Tabel 4 geeft een overzicht van het percentage van de jaarproductie der verschillende producten, dat in de zomerperiode wordt geproduceerd.

TABEL 4.

*Percentage van de jaarproductie van enkele zuivelproducten, dat in de zomerperiode <sup>1)</sup> wordt geproduceerd*

	1950/51	1951/52	1952/53
consumptiemelk .....	55	55	56
boter .....	68	70	62
kaas .....	67	69	65
gecondenseerde melk .....	59	55	59
melkpoeder .....	82	71	74
melkaanvoer .....	65	65	62

<sup>1)</sup> Deze zomerperiode loopt van eind April tot begin November. Aangezien de gegevens betreffende de zuivelproductie in de jaaroverzichten van het Bedrijfschap voor zuivel per vier-wekelijkse periode worden bekend gemaakt is de tijdsduur van de zomerperiode niet precies een halfjaar, doch 28 weken tegen een winterperiode van 24 weken.

De conclusie uit deze cijfers is, dat in de zomerperiode een naar verhouding kleiner deel van de melkaanvoer wordt verwerkt tot consumptiemelk en gecondenseerde melk, terwijl naar verhouding een groter gedeelte wordt aangewend voor de productie van kaas, melkpoeder en boter.

Voor de werkgelegenheid in de zuivelindustrie betekent dit, dat in de winterperiode ongeveer 30 pCt minder melk te verwerken is dan in de zomerperiode.

In de zomerperiode wordt de totale melkplas als volgt over de verschillende productierichtingen verdeeld:

TABEL 5.

*De verdeling in procenten van de aangevoerde melk over de verschillende productierichtingen in de zomerperiode*

	1950	1951	1952
consumptiemelk .....	30,5	32,1	33,4
boter .....	2,0	1,8	1,6
kaas .....	24,9	27,7	29,3
gecondenseerde melk:			
niet mager .....	7,9	8,3	10,3
mager .....	0,9	0,8	1,1
melkpoeder:			
niet mager .....	2,8	3,9	6,4
mager .....	6,9	4,7	5,7
diversen .....	0,8	13,7	0,2
teruggeleverd naar de boerderij .....	23,3	17,0	12,0
totaal verwerkte melk .....	100,0	100,0	100,0

Uit tabel 5 kan men duidelijk het toenemende belang vooral van de consumptiemelk en kaasproductie aflezen. Nemen we deze laatste twee producten en de productie van gecondenseerde melk afzonderlijk als arbeidsintensieve productierichting, dan werd in de zomerperiode in 1950 64,2 pCt, in 1951 68,9 pCt en in 1952 74,1 pCt in de arbeidsintensieve richting verwerkt.

Wanneer we de hoeveelheid melk die in de zomerperiode in 1950 voor de productie van deze arbeidsintensieve producten nodig was op 100 stellen, dan worden de overeenkomstige cijfers voor 1951 en 1952 resp. 106 en 112. Stelt men daar tegenover de gemiddelde arbeidsbezetting in de zomerperiode 1950 (gemiddelde van de bezetting op het einde van het 2e en het 3e kwartaal) op 100, dan is dit in 1951 en 1952 resp. 108 en 112. De zeer nauwe correlatie die er tussen de toename van de productie van arbeidsintensieve zuivelproducten en de arbeidsbezetting blijkt te bestaan, is opvallend. Daar staat weliswaar een kleinere productie vnl. van boter en „terugleveringsmelk” tegenover, doch deze vermindering is voor de werkgelegenheid van practisch geen betekenis, gezien het zeer arbeidsextensieve karakter van deze productierichtingen.

Wanneer we de totale hoeveelheid melk, die in de

winterperiode in de arbeidsintensieve richting werd verwerkt in 1950/51 op 100 stellen, wordt deze hoeveelheid in 1951/52 en 1952/53 resp. 107 en 118. De gemiddelde arbeidsbezetting in de winterperiode van 1950/51 (gemiddelde van eind 4e en eind 1e kwartaal) op 100 stellend wordt deze index in 1951/52 en 1952/53 in deze periode resp. 105 en 108. De correlatie lijkt hier minder nauw, wat verklaard wordt door de in vergelijking met de zomerperiode kleinere totale hoeveelheid aangevoerde melk. Houden we met deze kleine aanvoer rekening, dan blijkt dat in vergelijking met het jaar daarvoor de extra hoeveelheid in de arbeidsintensieve richting verwerkte melk in de winterperiode 1951/52 70 pCt bedroeg van de extra hoeveelheid in de zomerperiode 1951 „arbeidsintensief verwerkte” melk. Deze extra hoeveelheid in de zomerperiode noopte tot een uitbreiding van de gemiddelde arbeidsbezetting met 1.450 arbeiders of 8 pCt. De in vergelijking tot de voorafgaande winterperiode meerdere hoeveelheid arbeidsintensief verwerkte melk in de winterperiode 1951/52, zou dus theoretisch een uitbreiding van de arbeidsbezetting met  $\frac{70}{100} \times 1.450 = 1.015$  arbeiders of 5,3 pCt

van de gemiddelde arbeidsbezetting in de winterperiode van 1950/51 moeten meebrengen. In werkelijkheid bedroeg deze uitbreiding 916 arbeiders of 4,8 pCt.

Een overeenkomstige berekening voor de winterperiode 1952/1953 leidt tot een theoretische uitbreiding der arbeidsbezetting in vergelijking met 1950/51 met 11,8 pCt, terwijl de werkelijk gerealiseerde gemiddelde arbeidsbezetting in de winterperiode 1952/53 8 pCt groter was dan in 1950/51, hetgeen in de praktijk wil zeggen, dat er in de winterperiode in 1952/53 meer arbeiders uit het top-seizoen zijn ontslagen, dan theoretisch te berekenen valt. Deze afwijking kan grotendeels verklaard worden door de grotere ontslag-bereidheid van de werkgevers 1) als gevolg van een ruimere arbeidsmarkt en 2) als gevolg van de stabilisatie in de totale melkaanvoer, waardoor in combinatie met het onder 1) genoemde het aantal benodigde arbeidskrachten in de zomerperiode scherper kan worden gecalculerd.

Het overigens ruwweg rechtevenredige verband, dat er blijkt te bestaan tussen de uitbreiding van de arbeidsbezetting en de toename van de hoeveelheid melk, verwerkt tot consumptiemelk, kaas en condens, is te opvallend om aan een toevallige coïncidentie te kunnen geloven. Dit is te meer merkwaardig gezien de enorme kapitaalinvesteringen, die de laatste jaren in de zuivelindustrie plaatsvonden, terwijl de hoeveelheid verwerkte grondstof practisch constant bleef.

#### *Verwachtingen voor de toekomst.*

In het voorgaande werd de sterke daling van de boterproductie terloops geconstateerd evenals de daling van de productie van onder- en karnemelk, welke naar de boerderij wordt teruggeleverd. Een berekening leert, dat de daling van de teruglevering van 1950 op 1951 voor 2/3 deel direct verklaard wordt door de daling van de boterproductie (ondermelk is een bijproduct, hoofdzakelijk van boter) en voor 1/3 deel, door de omstandigheid, dat meer melk is aangewend voor de productie van magere producten. Van 1951 op 1952 heeft in de zomerperiode de daling van de boterproductie en de daarmee samenhangende geringere hoeveelheid vrijgekomen ondermelk ongeveer gelijke tred gehouden met de daling van de hoeveelheid naar de boerderij teruggeleverde ondermelk. Hierdoor wordt de enigszins

paradoxe toestand verklaard, dat ondanks een lichte daling van de totale melkaanvoer, de productie van de meeste zuivelproducten kon worden uitgebreid, waardoor de werkgelegenheid in de zuivelindustrie, vooral in de zomerperiode, steeds groter werd.

Men is algemeen van gevoelen, dat de teruglevering van ondermelk in de toekomst niet veel meer kan dalen. In feite was de teruglevering van onder- en karnemelk in de eerste acht maanden van dit jaar reeds 2 pCt groter dan in dezelfde periode van 1952. Hierdoor is een grens gesteld aan de intensivering langs deze weg van de zuivelproductie en daarmee aan de werkgelegenheid. Wel kan de werkgelegenheid zich nog uitbreiden door een toename van de totale melkproductie, een stijging van het vetgehalte en/of door een onderlinge verschuiving in de productieverhoudingen tussen kaas, condens, melkpoeder en boter, maar ook hier zijn de mogelijkheden beperkt, hoewel deze mogelijkheden voor de werkgelegenheid van groter belang zijn dan de totale melkaanvoer. Dit wordt gedemonstreerd door de volgende tabel.

TABEL 6.

*Ontwikkeling van de melkaanvoer, arbeidsbezetting en de productie van enkele zuivelproducten in het eerste halfjaar*

(1950 = 100)

	1951	1952	1953
melkaanvoer .....	96	93	99
arbeidsbezetting (gem. eind 1 en 2e kw.) .....	112	118	119
consumptiemelkproductie .....	102	105	105
kaasproductie .....	113	123	141
condensproductie .....	114	136	141
teruggeleverde onder- en karnemelk ..	76	45	45

Nogmaals blijkt hier dus de onderlinge afhankelijkheid van arbeidsbezetting en de productie van arbeidsintensieve zuivelproducten, terwijl tussen de totale melkaanvoer en de arbeidsbezetting geen enkele directe correlatie aanwezig is (indirect is die er natuurlijk wel). Ook blijkt de toename in de arbeidsbezetting een aflopend karakter te dragen, hetgeen waarschijnlijk nauw verband houdt met het ten achter blijven van de melkconsumptie.

Concluderend kan men stellen, dat de uitbreiding van de werkgelegenheid in de zuivelindustrie van 1950 af voor het grootste deel verklaard moet worden uit de afname van de hoeveelheid teruggeleverde melk en de daardoor mogelijk geworden uitbreiding van de productie van consumptiemelk, kaas en condens. Aangezien een verdergaande daling van de teruglevering niet verwacht mag worden heeft dit een stabiliserende uitwerking op de werkgelegenheid, waarvan een uitbreiding (of inkrimping!) verder afhankelijk blijft van het verloop van de toekomstige toe- of afname van de totale melkaanvoer en de verdeling hiervan over de verschillende productierichtingen.

Aangezien de mogelijkheden van een enigszins belangrijke toe- of afname van de melkaanvoer zeer beperkt zijn <sup>5)</sup> en een verdere verschuiving van onze zuivelproductie op kortere termijn in de arbeidsintensieve richting niet kan worden verwacht moet er rekening mee worden gehouden, dat de werkgelegenheid in de zuivelindustrie zich vooreerst niet in het tempo van de laatste drie jaren zal kunnen uitbreiden en zich wellicht op een niveau van ongeveer 2 à 3 pCt boven dat van 1952 zal stabiliseren, waarbij het perspectief op lange termijn is een langzame toename van de werkgelegen-

heid, veroorzaakt door 1) de stijging van het aantal melkkoelen, het vetgehalte en melkgift per koe; 2) de toenemende vraag in het binnenland, vooral veroorzaakt door de bevolkingstoename en daarnaast door de stijging van de welvaart <sup>6)</sup>.

Natuurlijk is de ontwikkeling van de vraag in het buitenland eveneens van zeer groot belang <sup>7)</sup>. Hierbij zijn de vooruitzichten voor kaas en condens vrij gunstig, terwijl de positie van onze boter en melkpoeder, arbeidsintensieve producten, kwetsbaar is op lange termijn <sup>8)</sup>. Daarom is de ontwikkeling op de binnenlandse markt voor de werkgelegenheid in de zuivelindustrie van directer belang, temeer daar bijv. in het seizoen 1952/53 38 pCt van de in totaal ruim 4<sup>3</sup>/<sub>4</sub> miljard kg in zuivel-fabrieken aangevoerde melk werd aangewend voor de binnenlandse melkconsumptie. In 1952/53 werd van deze totale hoeveelheid aangevoerde melk ongeveer 35 pCt in de vorm van boter, kaas, condens, melkpoeder, consumptiemelk en room geëxporteerd, zodat men kan zeggen dat de binnenlandse markt rond 2/3 van de totale melkproductie opneemt.

Van kaas (fabrieks- en boerenkaas), thans ons voornaamste exportproduct, werd van de totale productie in 1950, 1951 en 1952 resp. 54 pCt, 51 pCt en 53 pCt geëxporteerd, terwijl de productie in 1951 en 1952 resp. 11 pCt en 13 pCt groter was dan in 1950 het geval was, wel een bewijs voor het grote belang van onze binnenlandse markt, die in vergelijking met 1950 de extra productie van kaas voor meer dan de helft kon absorberen. Voor de toekomst lijken de mogelijkheden voor een toename van de binnenlandse kaasconsumptie zeer gunstig. Zo wordt in het rapport van de Stichting voor de Landbouw en F.N.Z. „Betekenis en bestemming der Nederlandse melk- en zuivelproductie” voor 1954 de binnenlandse kaasconsumptie gesteld op 75.000 ton. Het feit in aanmerking genomen, dat in 1952 ca 68.000 ton kaas geproduceerd werd voor de binnenlandse consumptie, liggen hier dus nog grote mogelijkheden, temeer daar bij realisatie van het binnenlandse verbruik van 75.000 ton kaas de consumptie per hoofd nog slechts op het vooroorlogse peil staat.

#### Samenvatting.

De verschillen in de personeelsbezetting in de zuivelindustrie in zomer- en winterperiode zijn van 1950 tot 1953 steeds groter geworden. De „seizoenstoot”, die in 1950/51 3,8 pCt bedroeg, steeg hierdoor tot 7,5 pCt in 1952/53.

Bij onderzoek naar de correlatie tussen melkaanvoer en arbeidsbezetting blijkt, dat de per arbeider verwerkte hoeveelheid melk daalde van 257 ton in 1950 tot 221 ton in 1953. Deze daling is veroorzaakt door de toename van de productie der arbeidsintensieve zuivelproducten bij een daling van de productie der arbeidsextensieve producten.

Daar de toename van de arbeidsintensieve zuivelproducten vooral in de zomerperiode plaatsvindt, heeft dit het seizoenkarakter van de zuivelindustrie versterkt. Het blijkt dat er een zeer nauwe correlatie bestaat tussen

<sup>5)</sup> Deze prognose komt wat de tendentie betreft overeen met de door het Rijks-arbeidsbureau verwachte ontwikkeling van de werkgelegenheid in de zuivelindustrie (Arbeidsmarktbeschrijving 1952, blz. 26). Het R.A.B. verwacht voor 1953 en 1954 een toename van de werkgelegenheid in de zuivelindustrie met resp. 300 en 100 personen. In verband met onze berekeningen lijkt dit voor 1953 aan de lage kant. Onze berekeningen leiden tot een verwachte toename van de werkgelegenheid voor 1953 met 500 personen en voor 1954 tot een praktisch constant blijven van het totaal aantal arbeidskrachten in de zuivelindustrie.

<sup>6)</sup> In 1952 werd van de totale productie geëxporteerd: boter: 68 pCt; fabriekskaas: 62 pCt; condens: 88 pCt; melkpoeder: 75 pCt.

<sup>7)</sup> Voor melkpoeder zijn er nog grote mogelijkheden voor melkpoeder in kleinverpakking (arbeidsintensief).

<sup>8)</sup> Zie het artikel van Ir M. K. Hylkema: „Kentering in de veeleelproductie?” in „E.-S.B.” van 16 Juli 1952.

de hoeveelheid melk die in de arbeidsintensieve richting wordt verwerkt en de arbeidsbezetting.

Daar in de naaste toekomst een sterke toename van de melkproductie niet wordt verwacht en daar de teruglevering van onder- en kernemelk naar de boerderij zich werkgelegenheid, zoals het recente verleden die te zien gaf, niet in de verwachting. Vermoedelijk zal de werk-

gelegenheid in de zuivelindustrie zich iets boven het peil van 1952 stabiliseren, waarbij men rekening moet houden met een seizoensuitstoot van iets minder dan 10 pCt.

Op lange termijn gezien zijn de perspectieven voor de werkgelegenheid in de zuivelindustrie gunstig. Een geleidelijke toename ligt in de verwachting.

Utrecht.

Ir H. VREDELING.

## Economische kroniek van Indonesië

(3e kwartaal 1953)

### Het nieuwe kabinet.

Het nieuwe kabinet steunt op de samenwerking van een vrij heterogene groep van partijen. Uit de verdeling van de portefeuilles blijkt het en ook uit de regeringsverklaringen. Wat de Regering althans met betrekking tot de sociaal-economische politiek zegt, is zo algemeen gehouden en in zodanige bewoordingen vervat, dat Uw kroniekschrijver wat huiverig is voor algemene beschouwingen en er de voorkeur aan geeft zich te beperken tot een enkele opmerking bij hetgeen de Regering tot nu toe gezegd en gedaan heeft.

### 1. Nationalisatie van bedrijven.

De huidige Regering heeft het voornemen, aan het plan der vorige Regering tot nationalisatie in 1954 van alle particuliere electriciteitsbedrijven, uitvoering te geven<sup>1)</sup>. Krachtens het naastingsrecht, dat de Overheid destijds in de voorwaarden der concessies deed opnemen, is de nationalisatie dezer bedrijven wat de formele kant betreft, een eenvoudige zaak. Materieel is de uitvoering van het plan echter geenszins eenvoudig. Het bedrag aan vreemde valuta dat aan de maatschappijen in de loop van de drie op de naasting volgende jaren moet worden uitbetaald, is gezien de precaire deviezenpositie van Indonesië geen kleinigheid. Wat de Regering zal kunnen en willen doen ter voorziening in de behoefte aan geschoold electrotechnisch personeel is nog moeilijk te zeggen<sup>2)</sup>. Dat men ondanks de bezwaren, die onder de huidige omstandigheden aan nationalisatie verbonden zijn, toch uitvoering aan de oude plannen wil geven, illustreert wel hoe belangrijk men uit politiek oogpunt nationalisatie acht.

Aan het vaak geuite verlangen tot nationalisatie van de Kon. Paketvaart Mij wil de Regering nog geen gehoor geven. Voorshands acht zij zich nog niet in staat dit bedrijf met 1,2 mln ton aan schepen, over te nemen. Afgezien van de technische problemen waarvoor de Regering in dat geval zou komen te staan, acht zij met het oog op de deviezenpositie overname praematuur. Wel is zij van plan zo spoedig mogelijk het aandeel van de K.L.M. in de Garuda Indonesian Airways over te nemen

### 2. Nationalisatie importhandel.

Door het Centraal Kantoor voor de Import werd op 8 September met circulaire P 41, bekend gemaakt, dat een vijftiental groepen van importartikelen, tezamen ongeveer 70 pCt van de totale import uitmakende, „in het bijzonder” voor nationale importeurs zou worden gereserveerd. In hoeverre hierin nu een symptoom van de economische politiek der nieuwe Regering gezien mag worden, is moeilijk te zeggen. Deze circulaire werd nl. 4 dagen later weer ingetrokken; doch met de mededeling dat „de intrekking geen afbreuk zal doen aan het beleid ten gunste van de nationale importeurs”. Merkwaardig was het, dat reeds daags tevoren door de Bank Indonesia — welker Gouverneur zich enkele dagen later een groot — welker Gouverneur zwaakte circulaire tonde — werd bekendgemaakt, dat de nieuwe importregeling „onmiddellijk door de Minister van Economische Zaken” zou worden ingetrokken.

De tegenstanders van de circulaire zijn van mening, dat de nationale importeurs nog niet in staat zijn het hen toebedachte pakket importgoederen te verwerken. Zij zouden daarvoor niet kapitaalkrachtig genoeg zijn, onvoldoende ervaring hebben en een ontoereikende organisatie voor de distributie. Sjafruddin, oud president van De Javasche Bank en thans gouverneur van de Bank Indonesia, achtte zich verplicht in een rondschrijven bekend te maken waarom hij de regeling niet in 's lands belang vond. Hij vreesde „dat de intrekking van de circulaire agitatie tegen de regering zal te weeg brengen om de regeling toch doorgang te doen vinden”; „dat zij die belang hebben bij stabiele prijzen mee zullen doen met deze agitatie, omdat zij de toedracht van de zaak niet kennen”. Zijn betoog komt hiefop neer „dat zo goedkoop mogelijk import van primaire betekenis is en dat een overschakeling die de krachten van de Indonesische importeurs te boven gaat, slechts zal leiden tot parasitisme”<sup>3)</sup>.

### 3. 's Lands financiën.

Uit de algemene parlementaire beschouwingen over de regeringsverklaring van 25 Augustus en uit het antwoord der Regering in 1e en 2e termijn blijkt, dat het tekort voor 1953 niet R. 1,8 mrd zal bedragen zoals aanvankelijk werd verwacht, doch thans op R. 2,5 mrd wordt begroot. De eerste 7 maanden gaven een tekort van R. 1.600 mln te zien. Een half jaar eerder kwam Sumitro, de vorige Minister van Financiën, tot de conclusie, dat bij de bestaande deviezenreserves een begrotingstekort van 1,8; 0,6 en 0,35 mrd voor de jaren 1953, 1954 en 1955

<sup>1)</sup> Op 27 October jl. is, blijkens een bericht van de N.R.C. van 28 October, een presidentieel besluit t.a.v. nationalisatie van electriciteitsbedrijven bekend gemaakt. Het besluit is vastgesteld op 3 October 1953. Hierin wordt gezegd: „Alle electriciteitsondernemingen in Indonesië worden genationaliseerd. Gezien de toestand van 's lands financiën, wordt de uitvoering der nationalisatie begonnen met het in bezit nemen van bedrijven, die voor 100 pCt met particulier kapitaal werken, door het naastingsrecht van genoemde bedrijven terug te vorderen volgens de in de schriftelijke concessieverleningen vastgelegde bepalingen. Het besluit is geldig van de vaststelling af en heeft terugwerkende kracht tot en met 23 December 1952.

<sup>2)</sup> Wie zich bijzonder interesseert voor deze naastingsplannen doet er goed aan aandacht te schenken aan de wijze, waarop het electriciteitsbedrijf van Djakarta zal worden overgedragen. De in 1913 voor dit bedrijf verstrekte concessie is nl. juist geëxpireerd; zij zal niet worden verlengd. Hoewel hier niet van naasting gesproken kan worden, is de overdracht van dit bedrijf als een precedent te beschouwen voor de volgend jaar op het programma staande naastingen.

<sup>3)</sup> Of het feitelijk veel verschil uitmaakt dat circulaire P 41 is ingetrokken, wordt door velen betwijfeld. Het lijkt praematuur daarvoor nu reeds een mening te verkondigen. Daarvoor lopen de meningen in Indonesische kringen nog te veel uiteen.

de uiteerste grenzen waren waartoe de deficitfinanciering zou mogen gaan <sup>4)</sup>.

#### Jaarverslag van De Javasche Bank.

In het aan de hooggespannen verwachtingen beantwoordende jaarverslag van De Javasche Bank merkt Sjafruddin in dit verband op, dat Sumitro bij de bepaling van de grenzen voor de deficitfinanciering niet gesproken heeft over „the no less important question, namely the size of the budget in coming years. Not only does the size of the deficit affect the economic process, but the size of the budget itself has limits, which must not arbitrarily be exceeded if we wish to obviate a disturbance of the economic process. These limits are determined by the size of the communal or national income”. Zijn hier herhaalde uitspraak dat „the country is living beyond its resources” „implies that the limits set by the size of the national income have already been exceeded” <sup>5)</sup>. Hij somt de redenen op waarom „the proportion of the national income which can be surrendered to the State is considerable less in economically underdeveloped countries than in more highly developed countries”. Met cijfers over het procentuele aandeel van het nationale inkomen dat in andere landen aan de Staat toevloeit poogt hij vervolgens zijn stelling, dat Indonesië te ver is gegaan, aannemelijk te maken.

„But a radical conforming of the budget with the taxation capacity of the community would imply that Government departments would have to be pruned thoroughly and forthwith” <sup>6)</sup>. De uit een drastische beperking van de overheidsuitgaven voortvloeiende werkloosheid zou echter zodanige binnenlandse moeilijkheden geven, dat alleen een „increase national production in the shortest possible time” als uitweg overblijft. Voor het bereiken van die grotere productie denkt hij aan buitenlandse hulp en aan „increase of the sources of production and stimulation of productivity of existing industries, without or with only slight Government expenditure”. De conditie, dat vergroting van de productiviteit van het bestaande productie-apparaat niet gepaard mag gaan met een belangrijke verhoging van de overheidsuitgaven, geeft aan het door de President vertolkte standpunt een specifiek karakter. Met alle begrip voor de marge die er ligt tussen hetgeen op dit punt mogelijk en wenselijk is wil het Uw kroniekschrijver toch voorkomen, dat de door Sjafruddin verdedigde opvatting meer aandacht verdient, dan haar ten deel valt. Dat het in Indonesië nog mogelijk is tot een beduidend hogere productie te komen zonder speciale steun van de Overheid, is op verheugende wijze gedemonstreerd door de suikerindustrie.

#### De suikerindustrie <sup>7)</sup>.

Hoe moeizaam het herstel van de suikerindustrie tot 1952 verliep en hoe belangrijk de vooruitgang is die in 1953 werd geboekt, blijkt enigszins uit het overzicht op nevenstaande kolom.

Het hieruit naar voren komende beeld is voor 1953 in zoverre geflatteerd, dat de opbrengsten per ha in dit jaar door een uitzonderlijk gunstig moessonverloop beïnvloed zijn, terwijl de resultaten in 1952 door slechte weersomstandigheden gedrukt werden. Bij „normaal moessonverloop” zouden de opbrengsten per ha in de

Jaar	aantal malende fabrieken	geogst areaal in 1.000 ha	suikerproductie in quintalen per ha	suikerproductie in 1.000 tons	suikerexport in 1.000 tons
1930 .....	179	199	149,3	2.970	2.223
1936 .....	37	35	168,4	592	880
1937 .....	81	86	165,0	1.415	1.129
1940 .....	85	92	175,0	1.607	804
1941 .....	86	102	164,0	1.677	—
1948 .....	9	5	84,3	41	—
1949 .....	23	22	103,8	224	—
1950 .....	31	27	101,1	278	—
1951 .....	45	43	98,6	423	—
1952 .....	48	48	91,4	460	—
1953 .....	50	50 <sup>1)</sup>	120,0 <sup>1)</sup>	600 <sup>1)</sup>	150

<sup>1)</sup> geschat.

jaren 1949/1952 ca 100 quintalen bedragen hebben en in 1953 op ca 112 quintalen gekomen zijn.

Deze verbetering is in hoofdzaak te danken aan de verminderde omvang van rietdiefstallen en -branden. In 1951 ging hierdoor ca 15 pCt, in 1952 ca 12 pCt verloren. Dit jaar minder dan 5 pCt (voor de oorlog 1/3 pCt). Daarnaast is de dit jaar bereikte verbetering in de opbrengst per ha te danken aan het doorwerken van de voorlichting door de dienst van de landbouw, tijdige regeling van de grondhuurovereenkomsten e.d.

Een verdere opvoering van de productie per ha is zeker mogelijk, ook al mag men nog niet denken aan het bereiken van het vooroorlogse gemiddelde. Daarvoor doet het gebrek aan voldoende ervaren en geschoold personeel zich te zeer gevoelen.

Tijdens „the International Sugar Conference”, die 24 Augustus jl. te Londen besloten werd, noemde de Indonesische delegatie een export van 0,4; 0,55 en 0,75 mln tons voor resp. 1954, 1955 en 1956 bereikbaar. Dat de conferentie niet blij was met deze mededeling, is begrijpelijk. De deelnemende landen waren bijeengekomen op verzoek van de Sec. Gen. der United Nations en op instigatie van de International Sugar Council, die voorzag, dat zonder internationaal overleg in 1954 op de vrije wereldmarkt van suiker <sup>8)</sup> 7 mln ton zou worden aangeboden, terwijl er bij de bestaande prijs niet meer dan ca 5 mln ton zou worden gevraagd. Wilde men een scherpe daling op de vrije suikermarkt — en de desastreuze gevolgen daarvan voor de „economie van suikerlanden” — voorkomen, dan zou men de omvang van het aanbod op de vrije suikermarkt moeten limiteren.

Indonesië bepleitte zijn recht op een principiële erkenning van het vooroorlogse quotum van 1,05 mln ton, doch vond geen gehoor. Zelfs door de delegatie voor de komende jaren genoemde exportmogelijkheden heeft de conferentie niet als quota willen aanvaarden „omdat men de mening is toegedaan, dat Indonesië niet meer dan  $\frac{1}{4}$  mln ton zal kunnen exporteren” <sup>9)</sup>. Het basisquotum, dat men wilde erkennen, was 250.000 ton. Indonesië heeft de overeenkomst niet getekend. „Following the rubber conference earlier this year in Copenhagen and then tin conference in Brussels, the International Sugar Conference in London has ended in disappointment for Indonesia” rapporteerde Antara <sup>10)</sup>.

<sup>8)</sup> Van alle internationaal verhandelde suiker valt ca 85 pCt onder bi- of multilaterale overeenkomsten (Verenigde Staten met Cuba, Peru, Filippijnen; het Common Wealth blok; de zgn. Green Pool van Westeuropese landen enz.). Suiker, die niet op een beschermde markt kan worden afgezet, komt op de zgn. „vrije suikermarkt”. Indonesië is thans de enige belangrijke suikerelexporteur, die geheel op die vrije markt is aangewezen; Cuba, dat voor 75 pCt „van suiker leeft”, is met het gedeelte dat niet naar de Verenigde Staten kan worden geëxporteerd, de grootste aanbieder. Vóór de oorlog ontstonden uit soortgelijke moeilijkheden de Chadbourne-overeenkomst van 1931 en de Internationale Suiker Overeenkomst van 1937, waarbij men tot basisquota kwam met betrekking tot het aanbod der verschillende landen op de vrije suikermarkt. Dit quotum was toen voor Indonesië 1,05 mln ton.

<sup>9)</sup> De Nieuwsgier, dd. 29 Augustus 1953.

<sup>10)</sup> Antara Home News, dd. 7 September 1953.

<sup>4)</sup> Sumitro Djohadikusumo: „The budget and its implications” in „Economics and Finance of Indonesia” van Januari 1953.

<sup>5)</sup> The Java Bank: „Report of the financial year 1952-1953”, blz. 32.

<sup>6)</sup> Op. cit., blz. 36.

<sup>7)</sup> Onder de titel „Indonesië en Suiker” zal in het October- of Novembernummer van „Economics and Finance of Indonesia” hierover een uitvoerig artikel dzz. verschijnen.



Het niet-tekenen betekent een beperking in de exportmogelijkheden naar deelnemende importlanden en kans op prijzen beneden het in de overeenkomst genoemde minimum. Anderzijds is de positie van Indonesië t.o.v. leveranciers als Malakka, Japan e.d. voldoende sterk om te mogen vertrouwen, dat de suiker die Indonesië de komende jaren zal kunnen exporteren zonder veel moeite of prijsconcessies zal zijn af te zetten.

#### Exportproductie.

Zo is suiker voor het eerst sinds 12 jaar weer verschenen in de rij van belangrijke exportproducten. Een welkome versterking van de deviezenbronnen, die als gevolg van dalende wereldmarktprijzen in het algemeen minder opleverden dan men voor dit jaar had verwacht. Dat de suikerproductie dit jaar weer export toelaat is vooral daarom zo verheugend, omdat zulks te danken is aan een hogere productie *per hectare* en niet primair aan een uitbreiding van het areaal. Of productievergroting door uitbreiding van het met suiker beplante areaal aantrekkelijk is voor Indonesië is te betwijfelen. Zulks zou namelijk veelal ten koste van het voor rijstbouw beschikbare areaal gaan. Om de aantrekkelijkheid van suiker als deviezenbron niet te flatteren, zou men de deviezenopbrengst per ha moeten corrigeren met het bedrag aan deviezen dat voor de import van rijst bespaard had kunnen worden als men padi in plaats van riet had geplant <sup>11)</sup>.

Voor de *tabakscultuur* in Sumatra's Oostkust zijn nieuwe moeilijkheden ontstaan i.v.m. de oplossing van het grondenvraagstuk <sup>12)</sup>. Ditmaal waren de ondernemingen meer slachtoffer van, dan partij in, de acties die de arbeiders ontketend hebben naar aanleiding van onenigheden met de autochtone bevolking over het gebruik van de grond gedurende het eerste van de 6 jaren die de grond na het afkomen van de oogst braak moet blijven liggen. De recente moeilijkheden in Atjeh schijnen slechts geringe invloed te hebben op de productie van Sumatra's Oostkust.

De *peperooogst* in de Lampongs blijft beduidend achter bij de hooggespannen verwachtingen aan het begin van dit jaar. Het weer heeft niet meegewerkt. Volgend jaar komen de nieuw aangelegde tuinen in productie. Hierdoor zal de totale productie op 8 à 10.000 ton (het dubbele van dit jaar) kunnen komen. Gezien de inelastische vraag naar peper enerzijds en het belangrijke aandeel van Indonesië in de wereldproductie is het moeilijk een idee te geven van de „deviezenwinst” die uit een dergelijke productievergroting te verwachten is.

De berichten over de *koffieproductie* zijn gunstig. Koffie bereikt haar hoogste productie hier te lande in het 4e jaar na de aanplant. Aangemoedigd door de goede prijzen is het areaal in de laatste jaren uitgebreid. Dit komt nu in de productie tot uiting. Daarenboven heeft de verbetering van orde en rust op Oost-Java een duidelijke vermindering in de omvang der koffiediefstallen gebracht.

De *copraprijzen* zijn sinds half Juli stijgende, nadat zij in het 2e kwartaal een scherpe daling hadden vertoond. Deze gunstige wending heeft de export blijkbaar gestimuleerd.

#### Copra-export in tons

maandgem. 2e sem. 1952	maandgem. 1e sem. 1953	export in Juli	export in Aug.
23.904	15.508	29.586	26.140

<sup>11)</sup> Ook de rijstooogst was goed dit jaar. Met de carry-over van de vorig jaar geïmporteerde rijst, zal de importbehoefte voor komend jaar meevallen.

<sup>12)</sup> Zie schr. „Economische kroniek van Indonesië”, 3e kw. 1953 in „E.-S.B.” van 5 November 1952, blz. 855.

De smokkelhandel in copra schijnt het wat moeilijker te krijgen. Het bedrag aan deviezen, dat Indonesië ontgaat als gevolg van onvoldoend uitgeperste bungkil (copra-koeken) is nog steeds belangrijk.

De *rubberexport* blijft tot nu toe belangrijk beneden het niveau van 1952. Dit is vooral een gevolg van de wijze waarop de producenten van bevolkingsrubber gereageerd hebben op de langdurige prijsdaling.

	maandgem. in 1951 in 1.000 ton	maandgem. in 1952 in 1.000 ton	maandgem. 1e sem. '53 in 1.000 ton
ondernemingsrubber .....	17,8	25,2	25,2
bevolkingsrubber .....	48,2	39,2	29,3

Ter begunstiging van de opbrengst-kostenverhouding voor de rubberproducenten werd vorige maand het specifieke uitvoerrecht op rubber voor het 4e kwartaal 1953 afgeschaf <sup>13)</sup>. (Het extra uitvoerrecht ad 10 pCt blijft gehandhaafd). Ter stimulering van de zo snel reagerende export van bevolkingsproducten is juist bekend gemaakt, dat m.i.v. 12 October weer zgn. inducementbewijzen zullen worden afgegeven voor rubber, copal, damar, rottan e.d. Een exporteur van bevolkingsrubber krijgt nu — al naar de kwaliteit — voor 10, 8 of 6 pCt van de opbrengst een exclusief recht tot het importeren van luxe en semi-luxe goederen, waarbij hij overigens aan de normale verplichting tot aankoop van de nodige deviezen en betalingen van de invoerheffingen moet voldoen.

In de onderdelen mee- en tegenvallers; in het totaal van de export overeenstemming tussen begroting van dit jaar en realisaties tot nu toe. De import kon niet geheel beperkt blijven tot het geraamde deviezenbedrag. De deviezenpositie is wat meer teruggelopen dan men eind vorig jaar had gedacht. De nieuwe Minister van Financiën, Dr Ong, verklaarde tegenover de pers, dat hij ter verbetering van de deviezenpositie, naast opvoering van de exportproductie het vinden van nieuwe afzetgebieden een belang van de eerste orde achtte. Hij dacht daarbij speciaal aan uitbreiding van de handelsbetrekkingen met de Chinese Volksrepubliek.

#### Loon- en arbeidsproblemen.

De Centrale Commissie Beslechting Arbeidsgeschillen (in het spraakgebruik „de P4P” genoemd) heeft 30 Juli jl. in een conflict van de B.P.M. beslist, dat een arbeider na 6 jaar dienst recht heeft op een binnenlands verlof van 3 maanden met behoud van loon en toelagen plus vergoeding van reiskosten van het gezin naar de plaats van herkomst. Vier grote banken en enkele industriële ondernemingen zijn inmiddels tot hetzelfde verplicht. Het is de bedoeling ook andere „voldoend krachtige bedrijven” aan deze verplichting te onderwerpen. Van werkgeverszijde is hier sterk tegen geprotesteerd: de concurrentiekracht van Indonesië laat een dergelijke verzwaring van sociale lasten niet toe; van werknemerszijde wordt geen blijk gegeven de arbeidsprestaties op te voeren; enz. Daarenboven acht men het niet juist dat een arbitraal college zich met deze beslissing op het terrein van de wetgever heeft begeven. Het laatste woord is in deze kwestie van algemene betekenis nog niet gesproken.

Onder de conflicten in dit kwartaal met een meer specifiek karakter is het geschil tussen de Sarbupri (een onder communistische invloed staande vakcentrale) en de ondernemingslandbouw het belangrijkste. Volgens de loonregeling van 21 October 1950 was het minimum

<sup>13)</sup> Het specifiek uitvoerrecht wordt eens per kwartaal-en rekening houdende met de rubberprijzen vastgesteld. Het bedroeg voor:

het 4e kw. 1952 R. 190 per ton	2e kw. 1953 R. 154 per ton
1e kw. 1953 R. 170 per ton	3e kw. 1953 R. 130 per ton

loon incl. enkele sociale lasten R. 4,81. De Sarbupri-eisen kwamen neer op R. 13,79. De beslissing van de P4P op R. 7,34. De Sarbupri legde zich bij de beslissingen niet neer. Medio September een zeer uitgebreide staking in de ondernemingslandbouw. Ze duurde maar kort, omdat ze onwettig werd verklaard door de Minister van Arbeidszaken. De Regering verklaarde zich wel bereid op nieuwe door de Sarbupri te verstrekken gegevens de beslissing van de P4P opnieuw in beschouwing te doen nemen.

Uit de Islamitische vakbeweging zijn stemmen tegen de Sarbupri-actie opgegaan. De „S.B.I.I.” wees de arbeiders er op geen eisen tot loon- en lotsverbetering te stellen, welke de grenzen van het economisch mogelijke overschrijden, daar zij zelf hiervan uiteindelijk de dupe zijn. Tot de arbeidende bevolking die reeds tot het besef is gekomen, dat zij wordt misleid door agitators, die met buitensporige eisen komen, richt zij het verzoek zich, in het belang van de arbeidsvrede, van de invloed dezer agitators te ontdoen<sup>14)</sup>.

Het getuigt van een gezond begrip voor de grenzen, waarbinnen de strijd om lotsverbetering gestreden moet worden. Gezond inzicht bij de leiding van de vakvereniging. Hierop mag wel even de nadruk worden gelegd. De eenvoudige Indonesische arbeider is niet gewend op lange termijn te denken. De armoede is in het algemeen zo groot, dat velen het gevaar van een loon hoger dan door de opbrengst wordt goed gemaakt, bereid zouden zijn te nemen terwille van een hogere consumptie nu. Hierin schuilt de grote moeilijkheid voor een vakverenigingsleiding, die zich van haar verantwoordelijkheid bewust is. Slechts hij, die de „wie dan leeft, wie dan zorgt” mentaliteit van de arme Indonesiër voldoende kent, kan begrijpen hoe moeilijk het moet zijn een vakvereniging te doen groeien, die — in tegenstelling tot andere bonden — ter wille van de toekomst bereid is de eisen voor het heden te matigen.

Djakarta.

Prof. Dr A. KRAAL.

<sup>14)</sup> Keng Po, 10 September 1953.

## BEDRIJFSECONOMISCHE NOTITIES

### FISCALE WAARDERING VAN VOORRADEN

#### Een belangrijke uitspraak

Deze rubriek in dit blad is niet de geschikte plaats om commentaar te leveren op uitspraken in fiscale geschillen, gedaan door de Raden van Beroep of de Hoge Raad. Er moet dan ook wel een bijzondere aanleiding zijn om te dezer plaatse de aandacht te vestigen op een uitspraak van een van de Raden van Beroep. Die bijzondere aanleiding bestaat hierin, dat de beoefenaren der bedrijfs-economie een grote gebeurtenis hebben te boekstaven: de Raad van Beroep voor de directe belastingen te Amsterdam heeft op 6 October 1953 een uitspraak gedaan, welke, kort gezegd, inhoudt, dat het zgn. „l.i.f.o.-stelsel” voor de waardering van voorraden in overeenstemming met goed koopmansgebruik kan worden geacht. Voorwaar een gebeurtenis van voldoende belang om grote voldoening te wekken, omdat nu eindelijk gedachten, welke in de bedrijfs-economie reeds enkele decennia worden gepropageerd, weerklank hebben gevonden bij een fiscaal rechtsprekend college. En die voldoening is waarlijk niet uitsluitend als die van de man van de „zuivere wetenschap”, die een gezaghebbende stem zijn theorie hoort bevestigen. Integendeel, het zullen

juist de practiserende bedrijfs-economen zijn, die zich er over zullen verheugen, dat een rechtsprekend college heeft erkend, dat er, behalve het oude „Mindestwertprinzip” ook nog andere stelsels van voorraadwaardering bestaan, welke in overeenstemming met goed koopmansgebruik zijn.

De uitspraak verdient verder de volle belangstelling van het bedrijfsleven door het geopend perspectief, dat wellicht in een nabije toekomst het winstaandeel van de alom aanwezige stille vennoot, de fiscus, op een gezonder winstbegrip kan berusten.

Maar nu in het kort de feiten:

1. Een onderneming (N.V.) nam gedurende een lange reeks van jaren haar voorraden in de commerciële balans op voor de kostprijs, c.q. de lagere marktwaarde, onder aftrek van een „reserve ijzeren voorraad”.

Deze reserve werd berekend op het verschil tussen:

- a. bepaalde hoeveelheden van deze voorraad tegen de laagste van kostprijs of marktprijs enerzijds, en
- b. dezelfde hoeveelheden van deze voorraad tegen in het verleden vastgestelde „basisprijzen”, anderzijds.

We zien hier dus in feite een der grondregels van het ijzeren voorraadstelsel toegepast: waardeer de ijzeren voorraad steeds tegen dezelfde prijzen.

2. De onderneming koos dit stelsel van voorraadwaardering op het eerste tijdstip, waarop de fiscus belang stellen in de gemaakte winst van N.V.'s: de invoering van de Winstbelasting; het werd echter door de Inspecteur niet aanvaard en de onderneming berustte daarin. Bij de daarop volgende aangiften Vennootschapsbelasting werd de aftrek van de sub 1 omschreven „reserve ijzeren voorraad” niet meer toegepast, omdat de wet daarvoor geen enkele ruimte meer liet, in tegenstelling waarschijnlijk tot de Winstbelasting.

3. De Wet Belastingherziening 1950, welke een nieuw winstbegrip gaf, was de directe aanleiding om juist in 1950 overstap te gaan. Bij de aangifte Vennootschapsbelasting voor het jaar 1950 nl. voerde de onderneming onder de passiva in de fiscale balans een post op met omschrijving: reserve ijzeren voorraad. De grootte van deze passiefpost was in principe gelijk aan de „reserve ijzeren voorraad”, welke gold voor de commerciële balans op hetzelfde tijdstip (dus 31 December 1950). Dat betekent, dat de fiscale winst over 1950 ineens verminderd werd met de volledige „commerciële” ijzeren voorraadreserve, welke dus hier voorstelt het verschil tussen de ijzeren voorraad tegen de inkoopsprijzen van 1950 en diezelfde ijzeren voorraad tegen de in het verleden vastgestelde en sedertdien gehandhaafde, veel lagere basisprijzen. M.a.w. de totale in geldprijzen gemeten waarde-stijging van de ijzeren voorraad t.o.v. die in het verleden vastgestelde basisprijzen, en opgetreden sedert het moment van vaststelling van die basisprijzen, is ineens in mindering gebracht op de fiscale winst 1950.

Daartegenover is de commerciële winst over het jaar 1950 echter ten opzichte van een winstbepaling onder toepassing van het „Mindestwertprinzip” slechts verminderd met een bedrag, afhankelijk van de prijsstijging van de ijzeren voorraad gedurende dat ene jaar. De rest van de totale waarde-stijging, belichaamd in de „ijzeren voorraadreserve”, is commercieel in een lange reeks van jaren geleidelijk in mindering gekomen van de winst, zoals die berekend

zou zijn, wanneer men het „Mindestwertprinzip” toegepast had <sup>1)</sup>.

4. De Inspecteur aanvaardde deze systeemverandering niet en sloeg de onderneming aan naar de winst, berekend volgens het „oude” fiscale systeem van voorraadwaardering (laagste van kostprijs of marktprijs).
5. De Raad van Beroep stelde de onderneming volledig in het gelijk.

Men mag stellig verwachten, dat ook de Hoge Raad over dit geval zal moeten oordelen. Wij zullen hier niet ingaan op de overwegingen van fiscaal-juridische aard van de Raad van Beroep, waarbij wij echter voor één er van een uitzondering willen maken, omdat zij hen sterkt, die er in de praktijk steeds op hameren, dat datgene, dat men voor de fiscale winstbepaling gaarne zou wensen, toch eerst volledig en consequent voor de commerciële winstbepaling toegepast moet zijn om bij de fiscus ingang te vinden. In dit geval nl. is het oordeel van de Raad mede bepaald door het feit, dat het systeem van winstbepaling, dat men voor de fiscale winstberekening wenst, commercieel reeds jarenlang is gevolgd, terwijl men tevens er voor gestreden heeft om dit systeem bij de fiscus aanvaard te krijgen. Indien men een bepaald stelsel als goed koopmansgebruik met vrucht wil verdedigen, moet men beginnen dit „gebruik” inderdaad ... te gebruiken. Laten zij, die nog steeds afwijzend staan tegenover meer gezonde stelsels van balanswaardering, veelal meer als argente stelsels, dat de fiscus dergelijke stelsels toch niet aanvaardt, en dat het zo „lastig” is om naast de fiscale balans er nog een daarvan afwijkende commerciële balans op na te houden, hieruit lering trekken.

Vervolgens zij opgemerkt, dat deze uitspraak uitdrukkelijk niet betekent een volledige aanvaarding door de Raad van het ijzeren voorraadstelsel, maar wel van het „l.i.f.o.-stelsel” in de versie-Lieftinck. Zonder daarop thans dieper in te gaan kan het verschil tussen beide stelsels in hoofdzaak als volgt worden getypeerd: bij het ijzeren voorraadstelsel wordt rekening gehouden met tekorten op de ijzeren voorraad, terwijl dat bij het l.i.f.o.-stelsel niet het geval is.

De „voorraadreserve” bij het l.i.f.o.-stelsel omvat het waardeverschil van de vaste basisvoorraad gemeten naar het verschil tussen de inkoopsprijs (of lagere marktprijs) en de „in het verleden vastgestelde basisprijs”, terwijl daar bij het ijzeren voorraadstelsel nog bijkomt, wanneer er een voorraad is kleiner dan de basisvoorraad: het waardeverschil, berekend als het verschil tussen de waarde van een eventueel tekort op de ijzeren voorraad tegen vervangingswaarde, verminderd met de waarde van eenzelfde hoeveelheid als het tekort tegen de „in het verleden vastgestelde basisprijs”.

Het ijzeren voorraadstelsel voorkomt dan ook, dat, wanneer de voorraad daalt beneden de basisvoorraad, de vroeger niet als winst beschouwde, in geldprijzen gemeten waardestijging van dit tekort plotseling bij de winst gevoegd moet worden.

De Raad had niet de gelegenheid om over de kwestie van het tekort op de ijzeren voorraad te oordelen, omdat zich in het onderhavige geval geen tekort op de basisvoorraad voordeed, terwijl van de zijde van belastingplichtige nog is geantwoord, dat zulke tekorten zich nooit hebben voorgedaan. Deze omstandigheid is misschien te betreuren, hoewel het wellicht ook een voordeel kan betekenen. Als de eerste grondregel: — waardeer de basisvoorraad steeds tegen dezelfde prijs — ingang zou

<sup>1)</sup> Wij gaan voorbij aan de in de uitspraak genoemde onduidelijke manipulaties met de ijzeren voorraad in 1950, omdat wij de indruk hebben, dat deze aan de kern van de uitspraak niets afdoen.

kunnen vinden, zou al veel gewonnen zijn. Het probleem der procedure blijft dan eenvoudiger, terwijl de kwestie van het voorraadtekort altijd nog bij een volgend geval aan de orde kan komen.

Kon de Raad niet oordelen over de behandeling van een voorraad kleiner dan de „ijzeren voorraad”, hij moest wel oordelen over de manier, waarop men in de „fiscale boekhouding” kan overgaan op het andere stelsel. Zoals hierboven is gemeld, gaf hij belastingplichtige het volle pond: de gehele ijzeren voorraadreserve kan in één keer, ten laste van de fiscale winst over het beginjaar voor het volle bedrag in de fiscale balans worden opgevoerd.

Van belang is voorts nog, dat de Raad ook heeft uitgemaakt, dat de Wet Belastingherziening 1950, naar de bedoeling van de wetgever, voldoende grond oplevert om in het eerste boekjaar, waarop de nieuwe bepalingen van toepassing zijn, tot een ander stelsel van winstbepaling over te gaan.

Het blijft intussen belangrijk om de aanslagen Vennootschapsbelasting 1950 en wellicht ook Inkomstenbelasting 1950 „open te houden”. Indien de Hoge Raad zich met het oordeel van de Raad van Beroep verenigt, betekent dit, dat iedereen, die over 1950 nog geen onherroepelijk vaststaande aanslagen heeft, de vrijheid heeft om te opteren voor het „l.i.f.o.-stelsel”. Ook als hij niet voldeed aan de voorwaarden, onder welke de Minister krachtens zijn bekende resolutie dd. 7 November 1951 een overgang naar dat stelsel toestond.

Resumerend kan geconstateerd worden, dat de R.v.B. een uitspraak gedaan heeft, waarin het probleem zo breed mogelijk als het concrete geval toeliet, is aangevat, hetgeen een grote bijdrage betekent tot de vorming van nieuwe rechtsopvattingen ten aanzien van het vraagstuk der voorraadwaardering van de fiscale winstberekening.

Ten slotte past wellicht een waarschuwing tegen overdreven verwachtingen. In de eerste plaats moet rekening gehouden worden met de mogelijkheid, dat de Hoge Raad geheel anders zal oordelen. Voorts met het feit, dat het hier gaat om een wel zeer bijzonder geval en de rechtspraak behandelt uitsluitend gevallen, geen principes, ook al zijn de uitspraken over gevallen wel vaak beginpunten voor nieuwe rechtsopvattingen. Ondanks deze beperkingen toch een uitermate belangrijke uitspraak, die echter voor velen te laat kan blijken te zijn.

Rotterdam.

R. BURGERT.

## GELD- EN KAPITAALMARKT

### De geldmarkt.

De verdere stijging van het saldo der banken bij de circulatiebank tot f 506 mln per 26 October heeft in financiële kringen nogal aandacht getrokken. Sommigen menen te weten, dat De Nederlandsche Bank het wenselijk achtte, deze saldi tot f 500 mln te laten oplopen en thans in principe geen bezwaar meer heeft tegen het wederom beschikbaar stellen van schatpapier. Teneinde haar greep op het bankwezen te behouden, d.w.z. teneinde de banken te dwingen bij eventuele grote onttrekkingen, bijv. ten gevolge van een vermindering van de deviezenvoorraad, op haar terug te vallen, zou de Centrale Bank voorstandster zijn van de afgifte van relatief langlopend papier. In dit verband worden thans weer de 8 à 10 jarige biljetten genoemd, waarvan de laatste jaren reeds meerdere malen bij geruchte sprake is geweest.

### De kapitaalmarkt.

Meer dan ooit staat de aandelenmarkt de laatste tijd onder invloed van aandelen Koninklijke. Grote aankopen voor buitenlandse rekening in dit fonds waren ook de

afgelopen week oorzaak van een vaste marktstemming, die zich practisch over de gehele linie uitstreckte. De gunstige stemming in Wallstreet heeft tot deze ontwikkeling ongetwijfeld sterk bijgedragen. Was daar medio September de komende depressie het onderwerp van gesprek, thans wordt daarvan nauwelijks meer gerept. Dow Jones Industrials daag tussen 14 September en 30 October van 255,4 op 275,8.

Van de gunstige beursituatie maakten enige tot dusverre beslotten n.v.'s gebruik, om tot introductie van hun aandelen ter beurze over te gaan. Dit was het geval bij de N.V. Parkhotel en -Restaurant te Amsterdam en voorts bij het papierbedrijf Proost en Brandt, dat tevens f 1,5 mln aandelen à 105 pCt emitteert.

In het kader van de behandeling van de belastingvoorstellen in de Tweede Kamer werd gedurende de verslagweek de suggestie om 4 pCt primair dividend voor de vennootschapsbelasting vrij te stellen, van regeringszijde van de hand gewezen. Door enige Kamerleden werd een voorstel tot handhaving van de zgn. speculatiewinstbelasting ingediend, dat echter naar men aanneemt, weinig kans maakt.

Aand. indexcijfers.	23 Oct. 1953	30 Oct. 1953
Algemeen .....	156,4	158,1
Industrie .....	217,8	220,1
Scheepvaart .....	164,5	165,6
Banken .....	138,5	139,5
Indon. aand. ....	55,6	56,3
<b>Aandelen.</b>		
A.K.U. ....	175	176½
Philips .....	174%	179½
Unilever .....	208½	215
H.A.L. ....	132%	134%
Amsterd. Rubber .....	89½	90%
H.V.A. ....	105½	106¾
Kon. Petroleum .....	323½	333
<b>Staatsfondsen.</b>		
2½ pCt N.W.S. ....	79½ <sup>10</sup> / <sub>16</sub>	79½ <sup>10</sup> / <sub>16</sub>
3-3½ pCt 1947 .....	99½	99½ <sup>10</sup> / <sub>16</sub>
3 pCt Invest. cert. ....	100%	100 <sup>9</sup> / <sub>16</sub>
3½ pCt 1951 .....	101%	102
3 pCt Dollarlening .....	96½	96¾
<b>Diverse obligaties.</b>		
3½ pCt Gem. R'dam 1937 VI ...	102%	102½
3½ pCt Bataafsche Petr. ....	102%	102
3½ pCt Philips 1948 .....	101%	101%
3½ pCt Westl. Hyp. Bank .....	99	99

J. C. BREZET.

## TIJD- EN LOONBEPALING

voor juiste prestatielonen, verbetering van werkmethoden, selectie, organisatie, 'outillage, planning, kostprijsberekening en bedrijfscontrole, o. l. v.

### VAN SPIJK

econ.-techn. adv., Petrarcalaan 57, te Utrecht, is in de loop der jaren bij tal van sterk uiteenlopende objecten uitermate effectief en niet kostbaar gebleken. Inlichtingen worden vrijblijvend verstrekt.

## Vacatures

Organisatie in het Westen des lands vraagt

### EFFICIENCY-SPECIALISTEN

voor bedrijfsorganisatorische onderzoeken. Vereisten: M.T.S.- of hogere opleiding. Bekendheid met het midden- en kleinbedrijf strekt tot aanbeveling.

Br. met opg. van ref. en verl. sal. onder lett. I.K.C., aan Nijgh & v. Ditmar, Adv. Bur., Noordeinde 49, Den Haag.

Bij de Provinciale Planologische Dienst van Overijssel kan worden geplaatst een

### Sociograaf 2e klasse

Jaarwedde f 4.537,- tot f 7.739,- (inclusief toelagen) met 11 éénjaarlijkse verhogingen.

Sollicitaties, uitsluitend schriftelijk, aan de Directeur, bureau te Zwolle, Stationsweg 5. Zwolle, 27 October 1953.



**Herenmodes**

**Hoeden**

**Overhemden**

**naar maat**

**Postkantoorgalerij 11, Rotterdam**

**Telefoon 25764**

**H. BRONS Jr**

MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON 11 19 80  
(3 LIJNEN)

EENDRACHTSWEG 11  
ROTTERDAM

**Nationale Handelsbank, N.V.**

Amsterdam — Rotterdam — 's-Gravenhage

**Alle Bank- en Effectenzaken**



Bij het Bureau voor Handels- en Industriebelangen der Gemeente Amsterdam bestaat de mogelijkheid tot plaatsing van

### EEN DOCTORANDUS

#### IN DE ECONOMIE

ter vervulling van de betrekking van Econom.

Vereist is ervaring in researchwerk, statistiek en documentatie en belangstelling voor het bedrijfsleven.

Een salarisregeling is in voorbereiding, waarbij de salarissen zullen worden min. f 6646,92, max. f 8466,— 's jaars. Kindertoelage volgens gemeentelijke regeling.

Leeftijd bij voorkeur niet boven 40 jaar.

Sollicitaties op zegel onder No. 191 B.H.I. binnen 3 weken na verschijning van deze advertentie in te zenden bij de Directeur der Gem. Personeelsvoorziening, Sarphatistraat 92, Amsterdam (C).

### Maakt gebruik

van onze speciale rubriek „Vacatures” voor het oproepen van sollicitanten voor leidende functies.